

Praktijkonderzoek

Linda Goudzwaard

2011

SO.PRAKT

Juni 2011

Linda Goudzwaard

Studentnummer: s981755

*“Op welke wijze kan Positie Behaviour Support
bijdragen aan de verbetering van het pedagogisch
klassenklimaat op de school ‘Het Kompas’ in
Harderwijk?”*

Inhoudsopgave:

Samenvatting:	Blz. 3
Hoofdstuk 1: Verlegenheidsituatie en onderzoeksvragen	
1.1. Verlegenheidsituatie[HSP2]	Blz. 4
1.2. Doelstelling en Centrale vraagstelling	Blz. 5
1.3. Onderzoeksvragen en deelvragen	Blz. 5
Hoofdstuk 2: Theoretisch Kader	Blz. 6
Hoofdstuk 3: Opzet van het onderzoek	
3.1. Stappenplan	Blz. 11
3.1.1. De probleemanalyse	Blz. 11
3.1.2. Ontwerp	Blz. 11
3.1.3. Beproeving	Blz. 11
3.1.4. Kennisconstructie	Blz. 11
3.2. Onderzoeksinstrumenten	Blz. 12
3.2.1. Vragenlijsten en groepsinterview	Blz. 13
3.2.2. Observatie	Blz. 13
3.2.3. Betrouwbaarheid, validiteit en triangulatie	Blz. 14
3.3. Onderzoeksgroep	Blz. 14
Hoofdstuk 4: Resultaten	
4.1. Knelpunten ten aanzien van gedragsproblemen en omgangsregels en de effecten van de huidige interventies.	Blz. 15
4.1.1. Knelpunten ten aanzien van pesten, probleemgedrag en omgangsregels ervaren door de onderzoeker.	Blz. 15
4.1.2. Knelpunten aanzien van pesten, probleemgedrag en omgangsregels ervaren door collega's.	Blz. 16
4.1.3. Knelpunten aanzien van pesten, probleemgedrag en omgangsregels ervaren door de leerlingen.	Blz. 20
4.1.4. Knelpunten aanzien van pesten, probleemgedrag en omgangsregels ervaren door de ouders.	Blz. 21
4.1.5. Aanleren en naleven van omgangsregels.	Blz. 23
4.1.6. Aanpak van pest/probleemgedrag.	Blz. 23
4.1.7. Effecten van de huidige interventies.	Blz. 24
4.2. De voorwaarden voor een positief klassenklimaat.	Blz. 24
4.2.1. Literatuur onderzoek naar een positief klassenklimaat.	Blz. 24
4.2.2. Mogelijkheden om een positief klassenklimaat te realiseren.	Blz. 25
4.3. Bruikbare interventies van PBS voor het creëren van een positief klassenklimaat.	Blz. 26
4.3.1. Specifieke interventies gericht op de klassensituatie.	Blz. 26
4.3.2. Interventies gekoppeld aan gedrag en situaties.	Blz. 28
4.3.3. Bruikbare interventies voor de hele groep en interventies voor individuele[HSP3] leerlingen.	Blz. 29
4.3.4. De effecten van de gekozen interventies.	Blz. 30

Hoofdstuk 5: Conclusie en discussie

5.1.	De conclusies	Blz. 32
5.1.1.	Conclusies met betrekking tot de effecten van de interventies die op Het Kompas worden gehanteerd.	Blz. 32
5.1.2.	Conclusies met betrekking tot de knelpunten die op Het Kompas ten aanzien van gedrag en omgangsregels worden ervaren door leerkrachten, leerlingen en ouders	Blz. 33
5.1.3.	Conclusies met betrekking tot de interventies van PBS die voor dit onderzoek zijn ingezet.	Blz. 33
5.2.	Aanbevelingen	Blz. 34
Hoofdstuk 6	Literatuurlijst	Blz. 35
Hoofdstuk 7	Bijlagen	
Bijlage 1:	Sociogram van groep 6/7 van Het Kompas	Blz. 38
Bijlage 2:	Eggo-Plus; Groepsoverzicht van groep 6 en groep 7	Blz. 40
Bijlage 3:	Checklist ‘Veilige School’	Blz. 41
Bijlage 4:	Voorbeeld Enquêteformulier en de volledige uitwerking	Blz. 44
Bijlage 5:	Het Schoolreglement	Blz. 48
Bijlage 6:	De tien interventiegebieden	Blz. 50
Bijlage 7:	Het ABC Schema:	Blz. 56
Bijlage 8:	The Behave Strategy	Blz. 57
Bijlage 9:	Overzicht gedragsindicatoren	Blz. 58
Bijlage 10:	Gedragsfuncties en interventies	Blz. 59
Bijlage 11:	De geselecteerde interventies die toegepast zijn bij groep 6/7	Blz. 59
Bijlage 12:	Uitwerking van de gegevens die gebruikt worden bij de conclusies in hoofdstuk 5	Blz. 61

Samenvatting:

In dit praktijkonderzoek wordt onderzocht op welke wijze Positie Behaviour Support kan bijdragen aan de verbetering van het pedagogisch klassenklimaat op de school 'Het Kompas' in Harderwijk. Een verheldering uit de literatuur van de begrippen; 'Positive Behaviour Support' en 'pedagogisch klassenklimaat' worden in het theoretisch kader in hoofdstuk 2 gegeven. Een onderzoek wordt gedaan naar de knelpunten die op school 'Het Kompas' ten aanzien van gedragsproblemen en omgangsregels worden ervaren door de leerkrachten, leerlingen en ouders en welke effecten de, op dit ogenblik gebruikte, interventies hebben. Daarnaast wordt onderzocht welke mogelijkheden er in de literatuur genoemd worden om een positief klassenklimaat te realiseren. Tenslotte wordt onderzocht welke interventies van PBS bruikbaar zijn zodat er een positief klassenklimaat **ontstaat** (HSP4).

Uit onderzoek blijkt dat ongeveer een kwart van de ondervraagde ouders en leerkrachten vinden dat het klimaat onveilig is en dat er op school veel gepest wordt. Uit de checklist komt naar voren dat op deze school de ruzie tussen leerlingen, het vechten of ruwe spelletjes spelen en grove taal tegen en over elkaar, belangrijke aandachtspunten zijn. In de vragenlijst aan de leerlingen en ouders van groep 6/7 geeft bijna de helft aan dat zij de sfeer in de klas onprettig vinden en dat er niet respectvol met elkaar wordt omgegaan in deze klas. Uit de gegevens kan men concluderen dat het pedagogisch klimaat niet voor iedere leerling veilig is.

Uit het onderzoek naar de effecten naar de huidige interventies blijkt dat er op school 'Het Kompas' eenduidigheid binnen de aanpak van probleemgedrag en aanleren en naleven van omgangsregels ontbreekt waardoor de gebruikte interventies weinig effectief zijn. De Leerkrachten bevestigen in de vragenlijst dat gedragsregels niet worden onderwezen en dat iedere leerkracht verschillend omgaat met probleemgedrag. Er is geen sprake van een vaste methode of een doorgaande lijn.

In het literatuuronderzoek naar de mogelijkheden om een positief klassenklimaat te realiseren worden de drie dimensies in de pedagogisch benadering genoemd, opgesteld door Luderus en Jacobs (2007). Zij richten zich op de sociale dimensie van de leerkracht als pedagoog, de didactische dimensie van de leraar als pedagoog en de personale dimensie van de leraar als pedagoog.

Voor het onderzoek naar de bruikbaarheid van de PBS interventies zijn er interventies geselecteerd afkomstig uit vier verschillende interventiegebieden die ingezet zijn in groep 6/7. Ondanks de korte implementatieperiode kan gezegd worden dat een aantal interventies effectief zijn te noemen. De leerlingen en de onderzoeker ervaren de sfeer in de klas als prettiger. Er vinden minder probleemgedragingen en incidenten plaats per week en de kinderen houden zich beter aan de klassenregels. Het pesten is helaas nog niet voldoende afgenomen. Om in beeld te krijgen hoe effectief PBS is voor het reduceren van pestgedrag wordt aanbevolen om de interventies door te zetten en na drie maanden opnieuw een nameting te doen.

Op grond van de resultaten van het onderzoek beveelt de onderzoeker de leerkrachten aan om de interventies, die ingezet zijn in groep 6/7, toe te passen voor de eigen groep. De eerder genoemde interventies blijken op korte termijn reeds effect te hebben en dragen bij aan eenduidigheid binnen de school. Tevens wordt voor school 'Het Kompas' aanbevolen om PBS als complete gedragsmethode te implementeren. Men heeft kunnen concluderen dat de leerkrachten op Het Kompas behoeften hebben aan een effectieve systeemaanpak, die gericht is op meerdere facetten en die zorgt voor eenduidigheid en een doorgaande lijn op school. Er wordt aanbevolen aan de school om eerst aan de volgende voorwaarden te voldoen wil PBS er geïmplementeerd kunnen worden, namelijk; een gemeenschappelijke visie hanteren en daarbij gemeenschappelijke taal spreken (gericht op communicatie, terminologie en **informatie**) (HSP5).

Hoofdstuk 1: Verlegenheidsituatie en onderzoeksvragen

1.1. Verlegenheidsituatie:

De **praktijkschool**[HSP6] voor dit onderzoek is Christelijke basisschool “Het Kompas”. Deze school ligt in de zeebuurt van Harderwijk, een oude buurt waar veel allochtonen wonen. Het is een kleine school met ongeveer 150 leerlingen. Er zijn veel kinderen afkomstig uit probleemgezinnen of gescheiden **gezinnen**[HSP7]. Op deze school wordt gewerkt met combinatieklassen met gemiddelde groepsgrootte van 24 leerlingen.

De slogan van de school is: “Het Kompas totaal voor elkaar.”. De visie van de school is uit te splitsen in 5 gebieden:

Een christelijke school : Onder andere terug te zien in de omgang met elkaar, de waarden en normen, de vieringen, het gebed en de Bijbelverhalen

Zorg voor het individu : Er is speciale aandacht voor de sociaal emotionele ontwikkeling, er wordt gewerkt met een uitgebreid systeem van leerlingbegeleiding, er wordt uitgegaan van het positieve in een kind, er is een vraagbaak voor leerlingen en ouders.

Zelfstandig werken : Er wordt gebruik gemaakt van verschillende vormen van klassenmanagement zoals het werken met het stoplicht, taakspel, dobbelstenen en time-timers. Daarnaast beschikt de school over moderne onderwijsmethodes.

Onderwijs op Maat : Op Het Kompas wordt er gewerkt volgens het traditionele leerstofjaarklassensysteem. Er wordt gestreefd om d.m.v. adaptief onderwijs tegemoet te komen aan individuele verschillen. Er wordt gewerkt met drie instructieniveaus met daarbij het gebruik van de instructietafel.

Samen ontdekken : In de onderbouw wordt ontwikkelingsgericht gewerkt volgens de principes van basisontwikkeling. In de bovenbouw wordt er thematisch **gewerkt**[HSP8].

De groep waar de onderzoeker les aan geeft is groep 6/7 en bestaat uit 24 kinderen. De kinderen zitten al 3 jaar in deze combinatieklas en zijn al erg aan elkaar gewend. Toch is het niet één groep. De groep is onderverdeeld in kleine subgroepjes waarbij de kinderen in sommige groepjes moeilijk van elkaar los te komen zijn. Er is een groepje bestaande uit 6 jongens die de andere kinderen in de klas en op school domineren. Zij vertonen veel probleemgedrag door ruzie te maken en zich niet te houden aan de heersende omgangsregels op school. Daarnaast zijn zij erg slecht aanspreekbaar. Veel kinderen durven niet goed tegen hen in te gaan waardoor zij bepalen wat er gebeurt in de klas. Naast het groepje jongens is er ook een meisjesgroepje die geregeld ruzie maken met elkaar en daarbij ook andere kinderen pesten. Dit heeft grote gevolgen voor de sfeer in de klas. Tevens zijn er kinderen die geen aansluiting kunnen vinden bij andere kinderen in de klas en zich erg eenzaam en onzeker voelen. Door al deze subgroepjes en losse individuen heerst er geen ‘wij-gevoel’ in de klas. De sfeer is niet prettig, er heerst een negatief **klassenklimaat**[HSP9].

Yeung, Mooney, Barker & Dobia (2009) geven aan dat een onwenselijk klassenklimaat waarschijnlijk in verband staat met een lage motivatie van leerlingen. Om tot goed leren en ontwikkelen te komen is het belangrijk om voor kinderen een omgeving te creëren die vrij is van onderbrekingen, intimidatie, pestgedrag en discriminatie. Om deze veiligheid in een klas te bewerkstelligen moeten leerlingen in de eerste plaats ruimte krijgen om zichzelf te zijn en kunnen tonen wie ze zijn (Sapon-Shevin, 2006). Het zorgen voor het welbevinden van alle leerlingen - waaronder het creëren van een positief klasklimaat – is immers één van de basiscompetenties van leerkrachten (Van Acker, Van Buynder & Van de Putte, 2007).

Bulterman-Bos (2007) geeft aan dat men niet mag vergeten dat geen enkele leraar in zijn of haar eentje de sfeer in de klas bepaalt. Het klimaat in de klas is altijd een resultaat van de bijdrage van leerlingen en leraren samen. Het is belangrijk om samen een positief milieu te creëren waar iedereen zich goed kan voelen, plezier kan beleven, in een aangename sfeer kan werken en in interactie kan treden (Van Petegem, Aelterman, Van Keer, & Rosseel, 2007).

Er is naast het negatieve klassenklimaat ook sprake van een negatief schoolklimaat. Ondanks de visie van de school valt het op dat er geen oprechte aandacht is voor elkaar en de christelijke visie niet is terug te zien in de omgang met elkaar. Ook het uitgaan van het positieve in het kind gaat soms

verloren. Veel kinderen in groep 6/7 geven aan dat zij gepest worden en ook ouders komen vaak hun bezorgdheid uiten bij de leerkracht. Dit wordt als erg vervelend ervaren omdat de leerkracht het belangrijk vindt dat kinderen met plezier naar school gaan en zich veilig voelen. Stevens (1997) noemt veiligheid de basis voor het kunnen ontwikkelen en groeien van ieder kind. Het doel van het onderzoek is daarom het vinden van interventies om het pedagogisch klimaat te verbeteren.

1.2 Doelstelling en Centrale vraagstelling:

Middels dit onderzoek wil de onderzoeker inzicht krijgen in welke interventies gebruikt kunnen worden om het pedagogische klimaat in de klas te verbeteren waarbij er gewenst gedrag wordt vertoond, de kinderen zich veilig in de groep voelen en er een positief groepsgevoel heerst. Daarnaast wil de onderzoeker aanbevelingen doen aan het team over geschikte interventies voor het verbeteren van het schoolklimaat.

De centrale vraagstelling is daarom:

“Op welke wijze kan Positie Behaviour Support bijdragen aan de verbetering van het pedagogisch klassenklimaat op de school ‘Het Kompas’ in Harderwijk?”

1.3. Onderzoeksvragen en deelvragen:

Onderzoeksvraag 1:

Welke knelpunten worden op school ‘Het Kompas’ ten aanzien van gedragsproblemen en omgangsregels ervaren door de leerkrachten, leerlingen en ouders en welke effecten hebben de, op dit ogenblik gebruikte, interventies?

- * Welke knelpunten worden er gesignaleerd rondom de aanpak van pesten, probleemgedrag en houden aan omgangsregels in de klas en in de school?
- * Hoe ervaren andere leerkrachten de problemen rondom pesten, probleemgedrag en omgangsregels op school?
- * Hoe ervaren de kinderen de problemen rondom pesten, probleemgedrag en omgangsregels in de klas?
- * Hoe ervaren ouders de problemen rondom pesten, probleemgedrag en omgangsregels op school?
- * Hoe worden omgangsregels aangeleerd en nageleefd?
- * Hoe wordt pestgedrag/probleemgedrag aangepakt?
- * Welke interventies hebben een gewenst effect en welke niet?

Onderzoeksvraag 2:

Wat geeft de literatuur aan als belangrijke voorwaarden voor een positief klassenklimaat?

- * Wat wordt er vanuit de literatuur verstaan onder een positief klassenklimaat?
- * Welke mogelijkheden worden er in de literatuur genoemd om een positief klassenklimaat te realiseren?

Onderzoeksvraag 3:

Welke interventies van PBS zijn bruikbaar zodat er een positief klassenklimaat ontstaat?

- * Wat is PBS?
- * Welke specifieke interventies gericht op de klassensituatie worden er bij PBS genoemd?
- * Voor welk gedrag en situatie zijn de interventies effectief?
- * Welke interventies zijn bruikbaar voor de hele groep en welke voor individuele leerlingen?
- * Welke interventies komen in aanmerking voor groep 6/7 en Wat zijn de effecten van de gekozen interventies?

Hoofdstuk 2: Theoretisch kader^[HSP10]

De praktijkvraag van dit onderzoek betreft; “Op welke wijze kan Positie Behaviour Support bijdragen aan de verbetering van het pedagogisch klassenklimaat op de school ‘Het Kompas’ in Harderwijk?”

In dit theoretisch kader wordt daarom beschreven wat de voorwaarden zijn voor en het belang is van een positief pedagogisch klassenklimaat, wat er uit onderzoek bekend is over de methode ‘Positive Behaviour Support’ en hoe deze methode het klassenklimaat positief kan beïnvloeden.

Sugai, Flannery & Bohanon-Edmonson (2004) hebben onderzoek gedaan naar de beïnvloeding van kinderen binnen groepjes. In dit onderzoek kwam naar voren dat probleemgedrag veelal versterkt wordt doordat kinderen elkaar binnen groepjes negatief beïnvloeden. Deze negatieve beïnvloeding is merkbaar binnen de groepjesvorming in deze klas. Probleemgedrag wordt in stand gehouden of versterkt door de invloed van de groepsleden.

Wetenschappelijk onderzoek toont het belang van een positief klassenklimaat aan omdat het een basisvoorwaarde is om tot goed leren en ontwikkelen te komen^[HSP11] (Yeung, Mooney, Barker & Dobia 2009). Uit onderzoek van Bear (1998) blijkt dat een positief klassenmanagement storend gedrag in een klas vermindert en leerresultaten van leerlingen verbetert. Onderzoek toont tevens aan dat gedragsveranderingprogramma's en interventies om probleemgedrag tegen te gaan, het meest effectief zijn wanneer het klimaat waarin de kinderen zich verkeren positief is (De Winter, 2004; Greenberg, Weissber, O'Brien, Zins, Fredericks, Resnik & Elias, 2003).

In de literatuur worden verschillende definities met betrekking tot een positief klassenklimaat gehanteerd. Voor dit onderzoek wordt de definitie van^[HSP12] een positief klassenklimaat omschreven als een omgeving die vrij is van onderbrekingen, intimidatie, pestgedrag en discriminatie (Yeung, Mooney, Barker & Dobia 2009). Het^[HSP13] is een sfeer die de leerkracht creëert waarbij de volgende voorwaarden van belang zijn; positieve onderlinge relaties, sociale verbondenheid, duidelijke regels en verwachtingen, activiteiten die vertrouwen op de denkkracht van leerlingen; autonomie en een positief zelfconcept (Bear, 1998; De Winter, 2004; Freiberg, 1999; Yeung, Mooney, Barker & Dobia, 2009). Sharps (2003) sluit hier op aan door aan te geven dat een klas die tegemoet komt aan de psychologische basisbehoeften (relaties, sociale verbondenheid en autonomie) de betrokkenheid bij de leerling vergroot ten opzichte van de waarden en normen en doelen die gesteld worden in een klas. De belangrijkste voorwaarden worden hieronder toegelicht:

Positieve onderlinge relaties:

Belangrijke factoren die bijdragen aan een positief klassenklimaat zijn volgens Antaya-Moore (2008) de onderling relaties tussen leerkracht, leerlingen en ouders. Deze relaties zijn tevens van belang voor een deskundige aanpak van gedragsproblemen^[HSP14]. “Het belang van relaties met leeftijdgenoten voor de ontwikkeling van kinderen wordt algemeen onderkend. In de omgang met andere kinderen worden sociale vaardigheden geleerd en kan zelfvertrouwen in sociale situaties worden opgebouwd. Anderzijds kunnen kinderen die afwijkend gedrag vertonen problemen ondervinden in de omgang met leeftijdgenoten” (Bokhorst, Goossens & Bruinsma, 2001, p 2).

Sociale verbondenheid:

Uit grootschalig longitudinaal onderzoek onder grote groepen kinderen blijkt dat er één belangrijke factor is die ervoor zorgt of het nu wel of niet goed gaat met kinderen. Die factor wordt in de Amerikaanse literatuur 'connectedness' genoemd, te vertalen als 'sociale verbondenheid'. Hiermee wordt bedoeld dat kinderen opgroeien in een situatie waarin ze het gevoel hebben dat ze gewaardeerd worden om wie ze zijn, gerespecteerd worden, welkom zijn, en dat er positieve verwachtingen ten opzichte van hen zijn. Dat ze zich niet gediscrimineerd voelen en dat ze een besef ontwikkelen dat ze er iets toe doen in hun omgeving (De Winter, 2004). In de literatuur wordt veelal gesproken over ‘een warme of gastvrije sfeer’ en wordt ook wel als ‘gemeenschapsgevoel’ aangeduid (Bear, 1989).

Voor dit onderzoek richt men zich op interventies en activiteiten die het gemeenschapsgevoel bij de kinderen vergroten. Op deze manier wordt er gewerkt aan de sociale verbondenheid bij de kinderen in deze klas waardoor de sfeer in de klas zal verbeteren.

Duidelijke regels en verwachtingen:

Als de leerkracht niet precies weet wat er van de leerlingen verwacht mag worden en dat ook niet kan overbrengen, dan zullen de leerlingen niet leren (Golly & Sprague, 2009). Uit de regels moet blijken hoe de leerkracht wil dat de leerlingen zich gedragen. De nadruk bij het ontwikkelen van effectieve klassenregels moeten liggen op duidelijkheid, consistentie en nauwkeurigheid. Bij voorkeur worden de afspraken en regels die in een klas gelden samen met de leerlingen opgesteld. De Winter (2004) geeft aan dat het doel niet moet zijn om kinderen gehoorzaamheid aan te leren (wat wel het geval is wanneer de regels worden opgelegd) maar dat zij zelf verantwoordelijkheid leren dragen voor het naleven ervan. De uitgangspunten voor de regels zijn de basiswaarden die een school of klas hanteert. Veel voorkomende waarden zijn: respect, veiligheid en verantwoordelijkheid. De leraar vertaalt deze waarden, in samenspraak met de leerlingen en ouders, in gedragsregels, die positief geformuleerd zijn (Das & Schouws, 2011). Dit betekent voor dit onderzoek dat er kritisch gekeken moet worden naar de regels en afspraken die nu gelden. In samenspraak met de leerlingen kunnen deze regels opnieuw opgesteld of aangevuld worden in positieve formuleringen.

Autonomie en een positief zelf concept:

Antaya-Moore (2008) geeft het belang aan om oog te hebben voor de relatie tussen leerlingen en de leerstof. Het is belangrijk dat leerlingen waarde zien in wat hen gevraagd wordt om te leren. Zij moeten een connectie voelen met de leerstof en enige vorm van controle hebben over hun eigen leerproces. Stevens (1997) zegt hierover dat op deze wijze een leerling de gelegenheid krijgt zich 'eigenaar' van het onderwijsleerproces te voelen wat misschien wel de krachtigste motivatie is om mee te doen. Daarnaast geeft hij aan dat in gesprek gaan met kinderen essentieel is. Kinderen moeten gestimuleerd worden om zelf tot oplossingen te komen hoe om te gaan met hun probleemgedrag. Het is belangrijk om een voortdurende dialoog met hen te onderhouden, omdat zij belangrijke informatiebronnen zijn. Zij kunnen je als geen ander vertellen wat er gedaan moet worden. Volgens Bear (1998) moeten leerlingen geen passieve rol aangemeten krijgen in het ontwikkelen van een positief klassenklimaat. Daarom moeten de leerlingen in deze klas aangemoedigd worden om individueel en collectief actief betrokken te zijn bij het nemen van klassenbesluiten die voor dit onderzoek gemaakt gaan worden.

Bovenstaande voorwaarden vormen samen de basis van een positief pedagogisch klassenklimaat. Een klimaat waarbij deze psychologische basisbehoeften ontbreken en er sprake is van een onveilige omgeving wordt als een onwenselijk of negatief klimaat gezien. Yeung, Mooney, Barker & Dobia (2009) geven aan dat een onwenselijk klassenklimaat waarschijnlijk leidt tot lage motivatie en betrokkenheid van leerlingen.

Als door een negatief klassenklimaat de interacties en de relaties met leeftijdgenoten onderling is verstoord, versterkt dit het probleemgedrag bij kinderen. In dit onderzoek wordt als verklaringsmodel voor gedragsproblemen het meervoudig risicomodel gehanteerd. Dit model toont verbanden aan tussen probleemgedrag enerzijds en schadelijke omgevingen en inadequate stressverwerkingen anderzijds. Dit heeft enkelvoudige correlaties opgeleverd die er op duiden dat leerlingen een verhoogd risico lopen op probleemgedrag wanneer er sprake is van een bedreigende omgeving, of wanneer de leerling niet beschikt over vaardigheden om met probleemsituaties om te gaan. Dit model gaat er vanuit dat de leerling en zijn omgeving op complementaire wijze aan elkaar gerelateerd zijn (Ploeg, 2007^[HSP15]). Een positief klassenklimaat kan in deze klas zorgen voor een positief, risicoverlagend effect. Het negatieve klassenklimaat wat er nu heerst kan voor een toename van gedragsproblemen zorgen door een ongunstige interactie tussen de copingsstrategieën en de stressgevende situaties. Pestende leeftijdgenoten en een onprettige sfeer gekenmerkt door intimidatie en discriminatie, kunnen in deze klas als stressgevende situaties worden gezien.

Deze stressgevende situaties met het daarbij behorende probleemgedrag moeten worden aangepakt wil het klassenklimaat verbeteren. Scholen besteden vaak kortstondig aandacht aan probleemgedrag, zoals bijvoorbeeld pesten, namelijk als het uit de hand loopt. Het probleemgedrag wordt dan 'even' de kop ingedrukt. Er is dan niet sprake van een structureel in de school verankerde preventieve aanpak wat aanbevolen wordt. (Roede & Felix, 2009; Sugai & Horner, 2008).

Op Het Kompas komt pestgedrag regelmatig voor. Aan de omgangsregels wordt na een pestincident kortstondig aandacht besteed wat slechts tijdelijk effectief is. Het aanleren en naleven van de omgangsregels doet iedere leerkracht op zijn of haar eigen manier zonder vaste afspraken of richtlijnen. Meestal worden straffen gebruikt om het probleemgedrag onder controle te krijgen.

De valkuilen van het straffen:

Een onwenselijk of negatief klassenklimaat wordt in de praktijk vooral gecreëerd of in stand gehouden door het gebruiken van straffen. Deze gedragsveranderingstechniek is afkomstig vanuit de cognitieve leertheorie; een theorie waarin de nadruk ligt op leren, door het gedrag van een andere persoon (een model) te observeren.

De cognitieve leertheorie gaat er vanuit, net als bij de gedragstheorie, dat we bepaald gedrag imiteren als we zien dat het gedrag bij een model wordt beloond (Bandura, 1995). Ploeg (2007) zegt hierover dat men er binnen deze theorie vanuit gaat dat alle gedrag aangeleerd is en dat omgekeerd ongewenst gedrag kan worden afgeleerd. De oorzaken van het probleemgedrag kunnen velerlei zijn, maar voor de behandeling is dat minder relevant omdat het concrete gedrag als uitgangspunt wordt genomen. Toch neemt dit niet weg dat het gedrag gezien moet worden in relatie tot zijn omgeving, om het zo volledig mogelijk te beschrijven en op deze manier aanknopingspunten voor interventies te vinden. Belangrijk is het om te beseffen dat het gedrag vooral wordt bevestigd en in stand wordt gehouden door omgevingsfactoren als belonen en straffen. Binnen dit model heerst de gedachte dat geleerd (probleem) gedrag blijft voortbestaan zo lang dit gedrag door de omgeving 'beloond' wordt, dat wil zeggen bevestigd wordt via bijvoorbeeld **aanmoediging**[HSP16].

In deze klas vindt aanmoediging van probleemgedrag plaats binnen de verschillende subgroepjes die er in de klas gevormd zijn. Binnen deze groepjes is er sprake van imitatieprocessen en het mechanisme van identificatie. Door middel van operante **conditionering**[HSP17] waarbij gewenste gedragingen worden beloond en modeling waarbij gewenst gedrag wordt laten zien, kan gedragsverandering plaats vinden.

Op Het Kompas wordt momenteel het gedrag voornamelijk aangepakt door middel van straffen. Uit verschillende onderzoeken blijkt echter dat straffen geen blijvend resultaat hebben op het verminderen van probleemgedrag. Veel scholen zetten straffen in bij het overtreden van schoolregels. Ondanks dat deze aanpak op veel scholen erg populair is, blijken zij ineffectief bij het bestrijden en voorkomen van probleemgedrag en wordt het geven van straffen verbonden aan het hoge aantal vroegtijdige schoolverlaters (Gagnon, Rockwell & Scott, 2008; Sugai, Flannery & Bohanon-Edmonson, 2004). Kinderen die vaak gestraft worden ervaren problemen in hun relatie met andere kinderen doordat zij door hen worden afgewezen. Ook de verwachtingen van leerkrachten worden lager als zij kinderen vaak moeten straffen wat effect heeft op het zelfbeeld en de schoolprestaties van de leerling. Kinderen die agressief gedrag vertonen worden vaak buitengesloten door leerkrachten, ouders en medeleerlingen (Cholewa, Smith-Adcock & Amatea, 2010). Uit onderzoek blijkt dat leerkrachten een positieve aanpak boven het straffen verkiezen, maar in de praktijk blijkt dat zij al snel terugvallen op het straffen omdat deze werkwijze hen meer vertrouwd is. Straffen wordt als 'makkelijker' gezien maar onderzocht is dat het slechts kort effectief is en een tegenstribbelende medewerking van de leerling uitlokt. Bear (1998) benadrukt hierbij vooral dat straffen een nadelig effect heeft op de relatie tussen leerkracht en leerling, en een opstandige houding bij de leerlingen uitlokt. Straffen biedt de leerling geen alternatieven voor zijn/haar probleemgedrag en heeft daardoor slechts een kortdurend effect.

Antaya-Moore (2008) geeft echter wel aan dat negatieve consequenties (ofwel straffen) noodzakelijk zijn wanneer andere aanpakken niet werken, zolang ze maar niet te vaak worden ingezet. Belangrijk hierbij is het om van te voren al aan te geven wat de negatieve consequenties inhouden. Het straffen en negatieve consequenties zijn volgens haar alleen effectief wanneer ze direct worden ingezet, terecht zijn en aanvaardbaar (zonder frustratie en schaamte), gepland zijn (maar flexibel), praktisch zijn en haalbaar.

Omdat een structurele negatieve aanpak (straffen) niet het gewenste effect heeft, en de attitude van de leraar ten opzichte van het kind negatief beïnvloedt, richt men zich de laatste tijd veel meer op een positieve aanpak om gedragsverandering bij leerlingen te verwezenlijken (Golly & Sprague, 2009).

Volgens het gedragsmodel wordt goed gedrag aangeleerd door middel van belonen. Positieve aanpakken vereisen misschien meer van de houding van de leerkracht (met name zelfbeheersing en geduld) maar het effect is langdurig en creëert een welwillende medewerking (Bear, 1998). De methode Positive Behaviour Support (PBS) sluit hierop aan door interventies aan te bieden die negatief gedrag omzetten in positief gedrag. Dit gewenste gedrag wordt door middel van belonen in stand gehouden.

PBS is een geïntegreerde methode waarbij de leerkrachtattitude wordt aangepast en waarbij veiligheid, respect en verantwoordelijk gedrag tussen leerlingen en leerkracht en leerlingen onderling wordt bevorderd (Golly & Sprague, 2009).

Positive Behavior Support:

PBS is een Amerikaans model wat midden jaren tachtig naar voren kwam als een positieve, structurele aanpak die een alternatief bood voor het omgaan met leerlingen met verschillende, ernstige gedragsproblemen (Carr, 2009). Het werd vooral als een non-aversief alternatief gezien voor het gebruik van straffen, vernederende en stigmatiserende consequenties die algemeen gehanteerd werden om gedragsproblemen tegen te gaan. Veel onderzoekers sloten aan bij de PBS beweging door op onderzoek gebaseerde interventies te ontwikkelen die gericht waren op de relatie tussen het probleemgedrag en de omgeving waarin dit gedrag plaatsvindt. Deze ontworpen technieken hebben voor veel nieuwe inzichten gezorgd met betrekking tot het begrijpen en inspelen op de verschillende soorten gedragsproblematiek. Het doel is dan ook om omgevingsfactoren en gebeurtenissen die invloed hebben op het probleem gedrag te identificeren.

In eerste instantie was PBS gericht op een individuele aanpak voor kinderen met ernstige gedragsproblemen maar al snel werd het ook gebruikt voor andere populaties. De acceptatie van PBS groeide steeds meer en werd wereldwijd steeds meer erkend. De laatste tien jaar wordt PBS niet meer alleen op individueel maar zelfs ook op klassen en schoolniveau gehanteerd. Veel scholen, zowel primair als voortgezet onderwijs, hebben deze schoolbrede, positieve aanpak reeds geïmplementeerd (Hieneman, Dunlap & Kincaid, 2005). Het doel van deze aanpak is om schoolbreed een leerklimaat te realiseren, waarin alle leerlingen optimaal kunnen profiteren van het onderwijs (Goei, Oudheusden, Bruïne, Piscaer, Roozeboom, Schoorel & Blok, 2010).

Het model van de eerder genoemde cognitieve leertheorie ligt ten grondslag aan PBS. De methode maakt gebruik van een positieve benadering omdat men in deze visie er vanuit gaat dat goed gedrag aangeleerd en in stand gehouden wordt door middel van beloning en dat iedereen waardering en aandacht nodig heeft. Het gebeurt veel dat een leerling dit vraagt op een negatieve manier. Toch wordt er gekeken naar wat een kind kan en nodig heeft om te ontwikkelen (Hemels, 2010). Volgens Stevens (1997) laat de leraar dagelijks op vele manieren, ongewild blijken dat hij geen vertrouwen heeft in het kunnen van een leerling. Wanneer het met een leerling niet goed gaat, neigen leraren ertoe, de oorzaken van de problemen toe te schrijven op de leerling. De leerling merkt dit en schrijft op zijn beurt de problemen zowel de leraar als op zichzelf toe. Belangrijke componenten van het intern werkmodel van een leraar zijn de verwachtingen en attributies of oorzakelijke toeschrijvingen van succes en falen van de leerlingen en van zichzelf. Deze verwachtingen blijken de kwaliteit van het onderwijsproces en de resultaten van de leerlingen te bepalen. Leraren hebben verwachtingen van hun leerlingen en leerlingen blijken deze verwachtingshiërarchie van hun leraar te kennen. Maar wat nog belangrijker is, zij blijken zich conform de verwachtingen van hun leraar te gedragen. Wanneer de verwachtingen van een leraar hoog zijn en de leraar deze positief bekrachtigt zal dit tot een beter zelfbeeld en resultaten leiden [HSP18].

Verantwoording van de keuze voor PBS:

Het doel van dit onderzoek is om interventies te vinden om gedragsproblemen preventief aan te pakken en daarmee het klassenklimaat positief te verbeteren. Voor dit onderzoek wordt voor PBS gekozen omdat de focus bij deze methode ligt op het creëren van een positieve sfeer in de klas, gewenst gedrag en samenwerking met de sociale omgeving. Allen factoren die het klimaat positief beïnvloeden (Das & Schouws, 2011).

Er bestaan diverse programma's (preventief en curatief) die zich richten op het aanpakken van gedragsproblemen bij kinderen op school door het bevorderen van sociaal competent en positief gedrag. Veel van deze programmatische interventies zijn veelbelovend. Het probleem met deze

programmatische interventies echter is dat ze probleemspecifiek zijn en daardoor niet in staat zijn om veelomvattende, duurzame effecten te leveren (Goei, Oudheusden, Bruïne, Piscaer, Roozeboom, Schoorel & Blok, 2010).

PBS hanteert echter het 'Three-tier Model'. Het three-tier model is een drielaags preventief piramidaal model met als doel om problemen in het gedrag van leerlingen te voorkomen, door heel helder, en op een continue basis, aan alle leerlingen in de school verwachtingen te benoemen. Met dit model worden de leerlingen in drie groepen verdeeld waarbij elke groep een eigen benadering vereist wat betreft interventiestrategieën. De interventies voor de eerste groep zijn voor alle leerlingen en biedt ondersteuning op schoolniveau (85-90%). De tweede groep (7-10%) zijn interventies voor de risicoleerlingen en bieden ondersteuning op klas- of groepsniveau. De derde groep zijn individuele interventies voor de hoog-risicoleerlingen (3-5%) (Antaya-Moore, 2008; Golly & Sprague, 2009; Souveny, 2008). Een ander belangrijke kenmerk is dat PBS gebruik maakt van data-driven decision making. Dit houdt in dat er tweemaal per jaar (gedrags)gegevens worden verzameld op leerling-klas- en schoolniveau. Deze gegevens worden gebruikt om de huidige situatie in kaart te brengen en hier vervolgens nieuwe PBS interventies op in te zetten (Goei, Oudheusden, Bruïne, Piscaer, Roozeboom, Schoorel & Blok, 2010).

De [HSP19] laatste tijd is er veel onderzoek naar PBS gedaan en uit deze verschillende onderzoeken blijkt dat PBS effectief is in het verminderen van gedragsproblemen op scholen. Carr, 2009; Gagnon, Rockwell & Scott, 2008; Golly & Sprague, 2009; Grey & McClean, 2007; Souveny 2008; Carr, 1999). Ook is onderzocht dat PBS, ondanks de korte implementatieperiode effectief is bij de preventie en aanpak van pesten en is gebleken dat het pedagogisch klimaat, op scholen waar veel gepest wordt, veiliger is geworden (Ross & Horner 2009; Sugai & Horner, 2008). Op Het Kompas hebben de leerlingen behoefte aan een veilig en positief klassenklimaat die vrij is van intimidatie en pestgedrag. Daarom wordt er specifiek onderzoek gedaan naar welke interventies hier het best op aansluiten. Deze interventies zijn voornamelijk gericht op het opstellen van gedragsregels, het onderwijzen van goed gedrag en het hanteren van systemen van waardering en beloning om een positieve klassencultuur te creëren. Belangrijk hierbij is preventief optreden en het gebruik van positieve en corrigerende consequenties om gedragingen te veranderen. Tevens zal gebruik gemaakt worden van een individuele aanpak gehanteerd voor de hoog-risicoleerlingen. Voor hen zullen gedragsondersteunende plannen opgesteld worden om het probleemgedrag te doen verminderen (Golly & Sprague, 2009 [HSP20]).

Hoofdstuk 3: Opzet van het onderzoek

Dit praktijkonderzoek zal de vorm aannemen van een Ontwerpgericht onderzoek wat er op gericht is om via onderzoek interventies van de methode PBS te selecteren en vervolgens uit te proberen. Het onderzoek heeft betrekking op de problemen en de behoeften van de school, op mogelijk in te zetten middelen en materialen, op organisatorische aspecten en op vereiste competenties van degenen die de methode zullen gaan gebruiken (Harinck, 2009). Als onderzoeksopzet wordt gekozen voor een combinatie van survey-onderzoek, evaluatieonderzoek en quasi-experiment.

3.1. Stappenplan

Het onderzoek kent vier fasen:

- probleemanalyse
- ontwerp
- beproeving
- kennisconstructie.

3.1.1. De probleemanalyse:

Onderzoeksvraag 1 brengt in kaart wat de heersende problemen en de behoeften zijn met betrekking tot het pedagogisch klimaat binnen de school.

Om antwoord te kunnen geven op deze onderzoeksvraag wordt allereerst bij de leerlingen van groep 6/7 een zelfontworpen vragenlijst afgenomen met betrekking tot het pedagogisch klimaat die geïnspireerd is op de bestaande instrumenten; 'Thermometer de Veilige school' en de 'Klassenklimaatschaal'. Tevens wordt er bij deze leerlingen een sociogram afgenomen om de samenspeelrelaties en andere groepsdynamische aspecten te onderzoeken. Bij de ouders van deze leerlingen wordt ook een zelfontworpen enquête afgenomen om hun ervaringen over het klassenklimaat in beeld te krijgen. Om zicht te krijgen hoe ouders denken over het pedagogisch schoolklimaat wordt er gekeken naar de uitslag van de 'oudertevredenheidsenquête' die begin dit jaar is afgenomen. Bij de leerkrachten wordt een zelfontworpen enquête afgenomen waar naar de knelpunten en ervaringen in de aanpak tegen pesten probleemgedrag en het aanleren van omgangsregels gevraagd wordt.

3.1.2. Ontwerp:

Als vervolg op de probleemanalyse wordt er een uitgebreid literatuuronderzoek gedaan om antwoord te geven op onderzoeksvraag 2; 'Wat geeft de literatuur aan als belangrijke voorwaarden voor een positief klassenklimaat?

Tevens wordt vanuit de literatuur gekeken naar de deelvragen van onderzoeksvraag 3: Wat is PBS en welke specifieke interventies gericht op de klassensituatie worden er bij PBS genoemd?

In deze fase worden mogelijke interventies, die voor onze school effectief kunnen zijn, in kaart gebracht.

3.1.3. Beproeving

In deze fase worden de resterende deelvragen van onderzoeksvraag 3 beantwoord. De geselecteerde interventies worden uitgeprobeerd zodat in beeld gebracht kan worden op welk gedrag en situaties de interventies zijn gericht, en of ze bruikbaar zijn voor de hele groep en/of voor individuele leerlingen. Vervolgens wordt er gekeken naar de geboekte resultaten door nogmaals een zelfontworpen vragenlijst bij de leerlingen af te nemen.

3.1.4. Kennisconstructie

Tenslotte wordt er gepoogd om een antwoord te geven op de deelvraag; 'Welke interventies van PBS zijn inzetbaar voor de school 'Het Kompas' en op welke wijze?'. Door aanbevelingen te doen aan het team over de gedragsmethode PBS en de geschikte interventies voor het verbeteren van het pedagogisch klimaat, wordt invulling gegeven aan de fase van de kennisconstructie.

3.2. Onderzoeksinstrumenten:

In deze paragraaf worden de instrumenten om de onderzoeksgegevens te verzamelen besproken.

Instrument	Op welke onderzoeksvraag is het instrument gericht?	Doel? Wat 'meet' het instrument?
Observatielijst rondom pestgedrag, probleemgedrag en houden aan klassenregels.	Onderzoeksvraag 1; deelvraag; <i>Welke knelpunten worden er gesignaleerd rondom de aanpak van pesten, probleemgedrag en houden aan omgangsregels in de klas en in de school?</i> En onderzoeksvraag 3, deelvraag; <i>Wat zijn de effecten van de geselecteerde instrumenten?</i>	Het instrument heeft als doel om in beeld te krijgen hoe vaak regelovertredend gedrag, pesten, buitensluiten en vechten plaats vinden in de klas. Het instrument wordt zowel voor de nul-meting als de na-meting ingezet.
Eggo-plus; Gedragsvolgsysteem van Cito ontwikkeld door Koning (2002).	Onderzoeksvraag 1; deelvraag; <i>Welke knelpunten worden er gesignaleerd rondom de aanpak van pesten, probleemgedrag en houden aan omgangsregels in de klas en in de school?</i>	Het instrument meet de zorgscore van deze groep en welke aspecten het meest problematisch zijn.
Sociogram	Onderzoeksvraag 1; deelvraag; <i>Welke knelpunten worden er gesignaleerd rondom de aanpak van pesten, probleemgedrag en houden aan omgangsregels in de klas en in de school?</i>	Inzicht krijgen in de samenspelrelaties en andere groepsdynamische aspecten
Checklist 'Veilige School'	Onderzoeksvraag 1; deelvraag; <i>Welke knelpunten worden er gesignaleerd rondom de aanpak van pesten, probleemgedrag en houden aan omgangsregels in de klas en in de school?</i>	Door middel van de checklist wordt in beeld gebracht wat de aandachtspunten van Het Kompas zijn met betrekking tot de veiligheid op school.
Zelfontworpen vragenlijst geïnspireerd op de 'Thermometer de Veilige School' en 'De Klassenklimaatschaal' bestaande uit 27 gesloten vragen.	Onderzoeksvraag 1, deelvraag; <i>Hoe ervaren de kinderen de problemen rondom pesten, probleemgedrag en omgangsregels in de klas?</i> En Onderzoeksvraag 3, deelvraag; <i>Wat zijn de effecten van de geselecteerde instrumenten?</i>	In kaart brengen hoe de kinderen in groep 6/7 denken over het pedagogisch klimaat in de klas. Tevens wordt een beeld geschetst van het pestgedrag binnen deze klas en de tevredenheid van de kinderen over de aanpak hiervan. Het instrument wordt zowel voor de nul-meting als de na-meting ingezet.
Oudertevredenheidsenquête	Onderzoeksvraag 1, deelvraag; <i>Hoe ervaren ouders de problemen rondom pesten, probleemgedrag en omgangsregels op school?</i>	Bij dit instrument wordt alleen gekeken naar de onderdelen; 'Omgeving van de school', 'Begeleiding' en 'Sfeer'. Deze onderdelen geven weer hoe de ouders denken over het pedagogisch schoolklimaat, het pestgedrag op school en de tevredenheid over het schoolbeleid m.b.t. pesten.
Zelfontworpen vragenlijst voor de ouders van de kinderen uit groep 6/7 bestaande uit 20 gesloten vragen	Onderzoeksvraag 1, deelvraag; <i>Hoe ervaren ouders de problemen rondom pesten, probleemgedrag</i>	In kaart brengen hoe de ouders van groep 6/7 op Het Kompas de problemen rondom pesten, probleemgedrag en omgangsregels in de klas ervaren.

	<i>en omgangsregels op school?</i>	
Zelfontworpen vragenlijst voor de collega's van Het Kompas bestaande uit 9 gesloten en 12 open vragen.	Onderzoeksvraag 1, deelvraag; <i>Hoe ervaren andere leerkrachten de problemen rondom pesten, probleemgedrag en omgangsregels op school?</i>	In kaart brengen hoe de leerkrachten op Het Kompas de problemen rondom pesten, probleemgedrag en omgangsregels op school ervaren.
Groepsinterview tijdens een personeelsvergadering aan zeven collega's afkomstig uit de verschillende bouwen.	Onderzoeksvraag 1, deelvraag; <i>Welke interventies hebben een gewenst effect en welke niet?</i>	In kaart brengen welke interventies door de collega's als positief en welke als negatief worden ervaren.

3.2.1. Vragenlijsten en groepsinterview

De vragenlijsten worden ingezet om meningen, opvattingen of kennis van het publiek te leren kennen. Voor de verwerking van de vragenlijsten, gaat het om kwantitatieve en kwalitatieve gegevens. De kwantitatieve gegevens zijn de gegevens die voortkomen uit de gesloten vragen waarbij de antwoorden direct in een getal zijn uitgedrukt of makkelijk tot getallen te herleiden zijn. De kwalitatieve gegevens zijn ongestructureerde gegevens en zijn vooral de antwoorden op open vragen (Harinck, 2009). Deze kwalitatieve gegevens komen voor bij de vragenlijst opgesteld voor de collega's van Het Kompas. Deze vragenlijst bevat veel open vragen waardoor de leerkrachten de ruimte krijgen om hun eigen mening te geven en niet gehinderd worden door de beperkingen van een specifieke vraagstelling. Deze gegevens zijn vervolgens verwerkt volgens het model van 'De geordende schoenendoos'. Dit houdt in dat de antwoorden in thema's zijn onderverdeeld waarbij geturfd is hoeveel fragmenten er binnen de verschillende rubrieken vallen.

Bij de vragenlijsten voor de leerlingen en de ouders van groep 6/7, en de oudertevredenheidsenquête is sprake van kwantitatieve gegevens. Bij deze vragenlijsten is gebruik gemaakt van beoordelingsschalen.

Voor de verwerking van deze kwantitatieve gegevens is gekozen voor een frequentieverdeling. In een frequentieverdeling wordt aangegeven hoe de respondenten verdeeld zijn over de antwoordmogelijkheden op een vraag. De frequentieverdeling wordt in een grafische vorm weergegeven, in de vorm van een staafdiagram (Harinck, 2009).

Dankzij de vragenlijst aan de collega's is al een duidelijk beeld ontstaan van de huidige interventies die gehanteerd worden op Het Kompas. Om er achter te komen welke interventies een gewenst effect hebben en welke niet wordt er tijdens een personeelsvergadering een groepsinterview afgenomen. Hierbij is sprake van een semigestructureerd interview waarbij het onderwerp (het effect van de huidige interventies) vast staat en waarbij vier open vragen aan de orde moeten komen. Het verloop van het gesprek staat niet vast waardoor er ruimte is voor spontane, onvoorbereide vragen (Harinck, 2009).

Het doel van deze vragenlijsten en het groepsinterview is om objectieve en subjectieve gegevens bijeen te brengen, die in hoofdstuk 4 verwerkt worden en waarbij in hoofdstuk 5 verbanden worden gelegd en conclusies worden getrokken.

3.2.2. Observatie

Een ander onderzoeksinstrument dat wordt ingezet is de waarnemingsmethode; observatie.

Door de waarnemingsmethode nader in te vullen met observatiepunten verandert een algemene waarnemingsmethode in een bruikbaar onderzoeksinstrument (Harinck, 2009).

De observatielijst rondom pestgedrag, probleemgedrag en houden aan klassenregels die gehanteerd wordt bij groep 6/7 is een gestructureerde observatie. Door het gedrag of incident te turven wil men nauwkeurige en precieze antwoorden krijgen op de onderzoeksvraag.

De observatie vindt plaats gedurende de hele dag in groep 6/7 door de leerkracht zelf. Op maandag wordt de observatie door een andere leerkracht gedaan. Belangrijk is, het natuurlijke karakter van de situatie. De situatie en omstandigheden zijn niet speciaal voor het onderzoek zelf in het leven

geroepen, maar maken deel uit van de reguliere processen in zo'n praktijkveld. De observatie vindt plaats in een levensechte situatie waardoor ze meer authentiek is (Harinck, 2009).

3.2.3. Betrouwbaarheid, validiteit en triangulatie

De kwaliteit van dit onderzoek wordt uitgedrukt met de begrippen betrouwbaarheid en validiteit van de operationalisering. Met betrouwbaarheid verwijst men naar de herhaalbaarheid, de nauwkeurigheid van een 'meting'. Door op verschillende momenten de ouders te ondervragen en observaties te laten plaatsvinden wordt gekeken of de meting bij herhaling hetzelfde oplevert^[HSP21].

Met validiteit wordt gecontroleerd of het instrument wel datgene te pakken heeft wat voor het onderzoek noodzakelijk is om te weten. Ook wordt er gecontroleerd of het beeld wel klopt.

De respons op de vragenlijst voor de kinderen en de collega's van Het Kompas was 100% waardoor de uitslagen een zeer betrouwbaar beeld geven van de mening van de respondenten (interne consistentie^[HSP22]). De respons van de vragenlijst voor de ouders was 76,9^[HSP23]%: 20 van de 26 ouders hebben de vragenlijst ingevuld. De oudertevredenheidsenquête heeft een response van 32^[HSP24]%.

Triangulatie wordt toegepast om de validiteit van het onderzoek te vergroten. Dit wordt gedaan door verschillende invalshoeken en benaderingen toe te passen, en verschillende respondenten te benaderen. Ook wordt er gebruik gemaakt van verschillende instrumenten waaronder vragenlijsten, observaties en een groepsinterview.

3.3. Onderzoeksgroep

De onderzoeksgroep bestaat uit leerlingen van groep 6/7 van reguliere basisschool 'Het Kompas' te Harderwijk.

Groep:	Totaal	Meisjes	Jongens	Diagnose
Groep 6	11	4	7	2; ADHD, ADD
Groep 7	13	5	8	3; ADD, ADHD en ASS

Deze combinatiegroep werkt nu voor het derde jaar in deze samenstelling.

Hoofdstuk 4: Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek in kaart gebracht. De onderzoeksvragen worden hierbij als leidraad genomen. Aan het begin van elke vraag staan deze onderzoeksvragen cursief vermeld.

4.1. Knelpunten ten aanzien van gedragsproblemen en omgangsregels en de effecten van de huidige interventies.

Deze paragraaf geeft de resultaten weer behorende bij onderzoeksvraag 1: *Welke effecten hebben de, op dit ogenblik gebruikte interventies op school “Het Kompas” ten aanzien van gedrag en omgangsregels en welke knelpunten worden er met betrekking tot dit onderwerp ervaren door leerkrachten, leerlingen en ouders?*

4.1.1. Knelpunten ten aanzien van pesten, probleemgedrag en omgangsregels ervaren door de onderzoeker.

Welke knelpunten worden er gesignaleerd rondom de aanpak van pesten, probleemgedrag en houden aan omgangsregels in de klas en in de school?

De gegevens over de knelpunten ten aanzien van pesten, probleemgedrag en omgangsregels zijn onderverdeeld in twee gebieden; de klas en de school en zijn ontleend aan de volgende instrumenten:

De klas, groep 6/7 van Het Kompas

1[HSP25]. Observatielijst

2. Sociogram

3. Eggo +

De School Het Kompas:

4. Checklist

1. Observaties rondom pestgedrag, probleemgedrag en houden aan klassenregels:

Deze Observatielijst is geïnspireerd op de ‘School Assessment Measure’ opgesteld door Altman (1996). De lijst is oorspronkelijk bedoeld om in beeld te krijgen hoe veilig een school is. De observatielijst is aangepast en toegepast op één groep binnen de school, namelijk groep 6/7 en is beperkt tot de volgende observatiepunten:

- *Pestgedrag gesignaleerd*; Hoe vaak signaleert de leerkracht pestgedrag?
- *Pestgedrag gemeld*; Hoe vaak geven één of meerdere leerlingen zelf aan gepest te worden?
- *Buiten sluiten*; Hoe vaak signaleert de leerkracht dat een leerling alleen overblijft of niet mag mee spelen? (Ook de leerlingen die dit zelf aangeven worden hierin opgenomen)
- *vechten*; hoe vaak wordt er gevochten of fysiek geweld gebruikt?
- *Straffen*; hoe vaak krijgt een leerling straf voor het overtreden van de regels? In deze klas worden er als straffen ingezet; nablijven, binnenblijven of uit de klas gezet worden.

Belangrijke aandachtspunten:

- Op maandag staat er een andere leerkracht voor de groep. Aan haar is gevraagd om de observatielijst voor deze dag in te vullen
- De laatste kolom is door de onderzoeker zelf toegevoegd om een indicatie te krijgen waar de incidenten het meest plaatsvinden.

Week 14:	Pestgedrag gesignaleerd	Pestgedrag gemeld	Buiten Sluiten	Vechten	Straffen	Waar?
Maandag	2	0	1	3	6	In de klas, op de gangen en op het schoolplein
Dinsdag	0	1	0	1	0	Op het schoolplein
Woensdag	0	0	1	1	0	Op het schoolplein
Donderdag	2	1	0	0	1	In de klas en op de gang
Vrijdag	0	0	1	1	1	In de klas en op het schoolplein
Week 15:						
Maandag	0	1	0	2	3	In de klas en op het schoolplein
Dinsdag	0	2	0	0	1	Op de wc en in de gang
Woensdag	1	0	1	0	0	In de klas
Donderdag	0	0	1	0	2	In de klas

Vrijdag	2	1	0	1	1	In de klas en op het schoolplein
Totaal:	7	6	5	8	15	

2. Sociogram:

Om de samenspeelrelaties en andere groepsdynamische aspecten te onderzoeken is er voor deze groep een sociogram afgenomen. Hierdoor kan een beeld verkregen worden van de onderlinge relaties in de klas en hoe deze in groepjesvorming tot uiting komen. In het sociogram komt het volgende naar voren:

- Vier kinderen zijn populair in de klas, doordat zij vaker dan 5 x positief gekozen zijn
- Negen kinderen zijn verstoten uit de groep, doordat zij vaker dan 5 x negatief gekozen zijn
- Twee kinderen worden geen enkele keer positief gekozen.

De volledige uitwerking van het sociogram is te vinden in Bijlage 1.

3. Eggo-plus

Eggo-plus is het gedragsvolgsysteem van Cito ontwikkeld door Koning (2002). Halfjaarlijks worden de leerlingen gescreend op de twee hoofdcategorieën; werkhouding en sociaal-emotioneel. Allereerst volgt de scoring op de leerlingvolgkaart. Per leerling wordt er een totaalscore werkhouding en een totaalscore sociaal-emotioneel vastgesteld waarop de diagnose en een handelingsplan kunnen volgen. Vervolgens wordt het groepsoverzicht ingevuld. Hiermee kan de zorgscore bepaald worden. Deze zorgscore geeft min of meer een objectieve weergave van de ernst van de problematiek van de groep. Op grond van de zorgscore kan bekeken worden waar de faciliteiten ingezet moeten worden. Begin mei 2011 is de Eggo+ scorelijst per leerling ingevuld. In het groepsoverzicht komt er bij groep 7 een zorgscore uit van 8,48 %. In de groepskwalificatie wordt dit gezien als een gemiddelde groep. In het groepsoverzicht van groep 6 komt een zorgscore van 13,28 % uit, wat gezien wordt als een zware groep. Uit het groepsoverzicht is af te lezen dat de aspecten; zelfvertrouwen-werken, diepteconcentratie, contact-medeerlingen, samenspelen, conflictfrequentie, welbevinden en aanspreekbaarheid het meest problematisch zijn in deze groep. De groepsoverzichten van groep 6 en 7 zijn opgenomen in Bijlage 2[HSP26].

4. Checklist

De Checklist 'Veilige School' is opgesteld om een indicatie te geven van wat de school momenteel doet om een veilige omgeving te creëren (Golly & Sprague, 2009) De checklist is vooral gericht op de mate van toezicht op Algemene ruimtes en is onderverdeeld in de drie categorieën; Elementen en kenmerken van de algemene ruimtes, Gedragsproblemen en Gestructureerde of halfgestructureerde activiteiten en/of spellen.

De Checklist is samen met de vier leden van de 'Veilige Schoolcommissie' ingevuld op 19 mei 2011 en is opgenomen in Bijlage 3.

Naar aanleiding van het invullen van de checklist is met de commissie een overzicht gemaakt van de aandachtspunten. Deze aandachtspunten worden in de checklist beoordeeld met een 4 of een 1. Het gaat bij het onderdeel 'Elementen en kenmerken van de algemene ruimtes' om de volgende punten die bij ons volledig onwaar zijn (score 4) :

- Naar en van algemene ruimtes lopen gaat veilig en efficiënt.
- Procedures en gedragsverwachtingen voor het betreden en verlaten van algemene ruimtes zijn voor alle leerlingen ontwikkeld en onderwezen en met hen geoefend.
- Er zijn voldoende toezichthouders in de algemene ruimtes om effectief toezicht te kunnen houden op de daar aanwezige leerlingen.
- In alle algemene ruimtes bestaat voor alle situaties een systeem van bekrachtiging'

Bij het onderdeel 'gedragsproblemen' zijn dit de onderdelen die volledig waar zijn (score 1):

- Ruzie tussen leerlingen is een probleem.
- Leerlingen zitten aan elkaar (vastpakken, aan elkaars tas trekken).
- Leerlingen doen alsof ze vechten of doen ruwe spellen.
- Leerlingen gebruiken grove taal tegen en over elkaar.
- Bepaalde activiteiten of spellen leiden tot misdragingen .

Bij het onderdeel 'Gestructureerde of halfgestructureerde activiteiten en/of spellen' valt op dat de volgende activiteiten tot misdragingen leiden:

- Pannavoetbal

- Viervakken
- Tijdens activiteiten in de hal (waaronder maandvieringen).

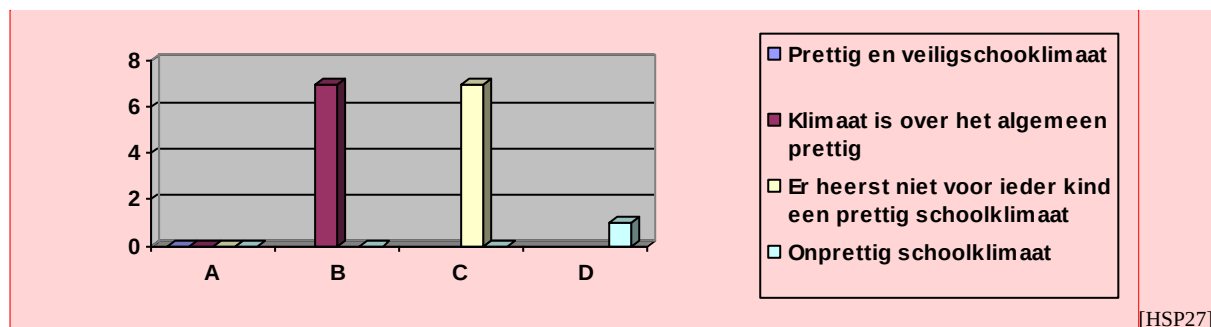
4.1.2. Knelpunten ten aanzien van pesten, probleemgedrag en omgangsregels ervaren door collega's.

Hoe ervaren andere leerkrachten de problemen rondom pesten, probleemgedrag en omgangsregels bij ons op school?

Gegevens over de knelpunten rondom pesten, probleemgedrag en omgangsregels zijn ontleend aan een vragenlijst voor de leerkrachten van Het Kompas. De Vragenlijst is onderverdeeld in 4 categorieën: Het Pedagogisch klimaat, Aanpak van Pestgedrag, Omgang met gedragsproblemen en Aanleren en naleven van omgangsregels. Hieronder worden per categorie de gegeven antwoorden uitgewerkt. De gesloten vragen worden grafisch weergegeven. Bij de open vragen wordt een overzicht gegeven van de genoemde punten en het aantal keer dat het genoemd is.

1. Het pedagogisch klimaat:

Hoe ervaar jij het pedagogisch klimaat bij ons op school?

Welke positieve punten kun je benoemen van ons pedagogisch schoolklimaat?

- Gericht op de ontwikkeling van het kind/ kind wordt serieus genomen: 6 x
- Onderlinge openheid van het team/ bereidheid tot vernieuwing en verandering: 7 x
- Laagdrempelig naar ouders/ veel oudercontact: 4 x.
- Stimulerende leeromgeving: 3 x

Welke negatieve punten kun je opnoemen van ons pedagogisch schoolklimaat?

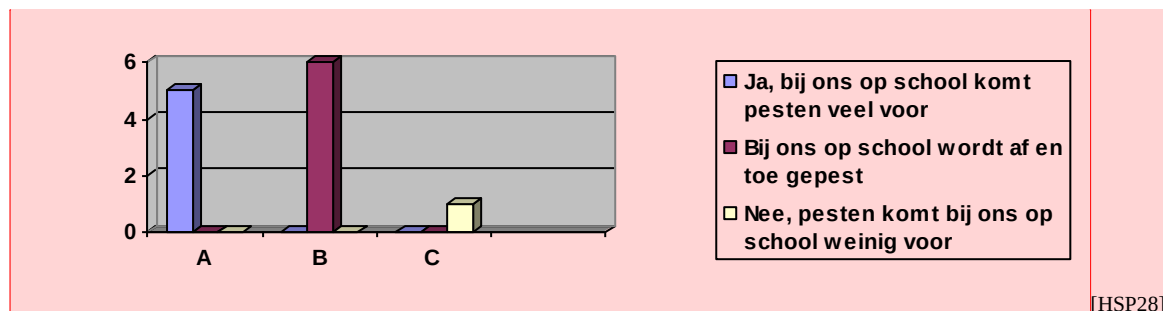
- Onrust en veel conflicten in vrije situaties: 6 x
- Ontbreken van eenduidige aanpak en/of regels: 5 x
- Geen veilige sfeer op school: 4 x
- Veel pestgedrag: 3 x

Welke cijfer zou jij het pedagogisch klimaat in jouw eigen klas geven op de schaal van 1 op 10?

Het gemiddelde cijfer komt neer op een: 6,8

2. Aanpak van pestgedrag:

Vind je dat er bij ons op school sprake is van pestgedrag?

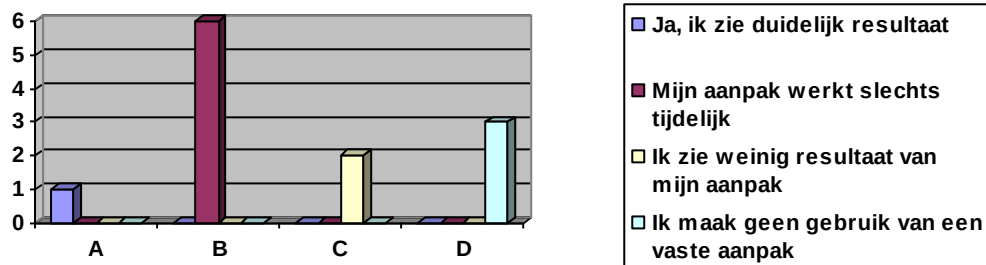

Wat doe jij er in je klas aan om pesten te voorkomen?

- Veel gesprekken (individueel of klassikaal) voeren: 9 x
- Goed gedrag belonen: 4 x

- Stimuleren om elkaar complimenten te geven: 2 x
- Duidelijke regels en afspraken maken: 2 x
- Vaste speelafspraken maken voor op het schoolplein: 2 x
- Klachten van kinderen serieus nemen en betrokken houding aannemen: 2 x
- In spelvorm kinderen leren omgaan met pestgedrag: 2 x

Vind je jouw aanpak in jouw klas tegen pesten effectief?

Vind je dat er bij ons op school sprake is van een eenduidige, herkenbare aanpak om pesten aan te pakken?

Alle ondervraagden beantwoordden deze vraag met 'Nee'. Twee van hen geven een toelichting;

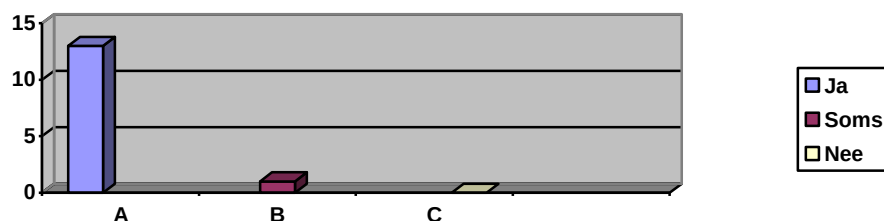
- Nee, Bij ons op school gaat ieder op zijn eigen manier om met pesten en onwenselijk gedrag.
- Nee, We proberen wel op het plein allemaal dezelfde regels aan te houden maar in de praktijk werkt dit nog niet goed genoeg.

Wat ontbreekt er volgens jou nog aan ons pestbeleid?

- Eenduidige aanpak: 8 x
- Duidelijke regels en afspraken voor in de klas of op het plein: 5 x
- Een preventieve methode: 2 x
- Kinderen medeverantwoordelijk maken: 2 x
- Kinderen weerbaarder maken: 1 x
- Ouders meer betrekken: 2 x

3. Omgang met gedragsproblemen:

Vind je dat er bij ons veel sprake is van kinderen die probleemgedrag vertonen?

Welk probleemgedrag komt volgens jou bij ons op school het meeste voor? (meerdere antwoorden zijn mogelijk)

- Brutaal gedrag: 12x
- Gedrag waarbij kinderen veel ruzie uitlokken bij anderen: 11x
- Overbeweeglijk gedrag: 10 x
- Gedrag waarbij kinderen een slechte luisterhouding aannemen: 9x
- Gedrag waarbij kinderen de les vaak verstoren: 8x
- Gedrag waarbij kinderen de regels vaak overtreden: 7x
- Agressief gedrag: 6 x
- Gedrag waarbij kinderen slecht omgaan met uitgestelde aandacht: 5x
- Gedrag waarbij kinderen moeilijk/slecht aanspreekbaar zijn: 4 x
- Teruggetrokken gedrag: 2 x

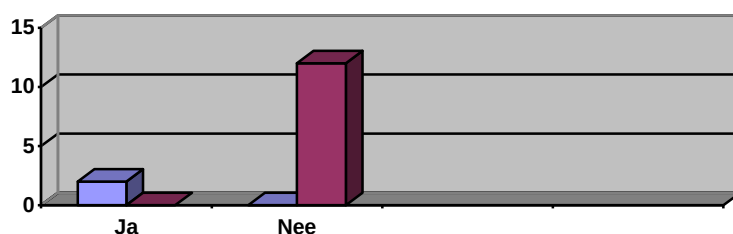
Welke van deze manieren hanteer jij bij het aanpakken van probleemgedrag? (Meerder antwoorden zijn mogelijk)

- Duidelijke regels stellen en consequent naleven d.m.v. straffen: 7x
- Gebruik maken van time-out plekken: 7x
- In de pauze binnen laten: 6x
- Ouders erbij betrekken: 6x
- Duidelijke regels en het naleven hiervan belonen: 6x
- Regelmatig waarschuwen: 5x
- Het hanteren van beloningssystemen 4x
- Na schooltijd laten blijven: 4x
- Strafwerk/strafregels geven: 4x
- Doorsturen naar collega: 4x

Anders, nl: Bekijken wat er wel lukt bij het kind, en waar het zich goed bij voelt en succes ervaart.

Plan van aanpak maken

Vind je dat er bij ons op school sprake is van een goede, eenduidige aanpak m.b.t. probleemgedrag?

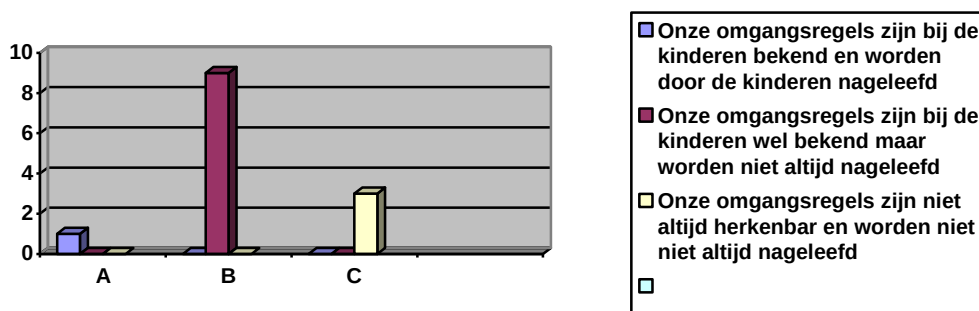

Wat ontbreekt er volgens jou aan onze aanpak m.b.t. gedragsproblemen?

- Te weinig deskundigheid/expertise m.b.t. het omgaan met probleemgedrag: 7 x
- Eenduidigheid in de aanpak en een doorgaande lijn/ vaste methode: 9 x
- Een goede methode: 4 x
- Te weinig overleg en evaluatiemomenten m.b.t. het omgaan met probleemgedrag: 2 x
- Ouders er meer bij betrekken: 1 x

4. Aanleren en naleven van omgangsregels:

Heersen er bij ons op school duidelijke omgangsregels?

Anders; Vaak zijn regels wel bekend, maar wordt niet door iedereen (zowel door leerkracht als leerling) op dezelfde manier gehanteerd.

Hoe worden volgens jou de omgangsregels binnen onze school herkenbaar/zichtbaar gemaakt?

- Regels staan op een groot vel papier: 10
- Tijdens maandopening aandacht schenken aan de regels: 2
- De regels worden mondeling doorgegeven: 2
- Door middel van de schoolgids: 2

Hoe bied jij in jouw klas de omgangsregels aan en hoe zorg jij dat ze worden nageleefd?

- Regelmatig naar de regels verwijzen: 7

- Veel klassikale of individuele gesprekken voeren: 5
- De regels worden samen met de kinderen opgesteld en ondertekend: 7 x
- Goed gedrag prijzen: 3
- Door middel van spel of drama: 2

Wat ontbreekt er volgens jou aan de manier waarop bij ons op school de omgangsregels worden aangeleerd?

- Structuur en uniformiteit in aanpak en uitvoering: 7 x
- Meer visueel maken van regels, ook in de gangen en in de hal: 3 x
- Ouders meer betrekken: 2 x
- Kinderen meer betrokken maken door ze een actievere rol te geven: 1 x

4.1.3. Knelpunten ten aanzien van pesten, probleemgedrag en omgangsregels ervaren door de kinderen.

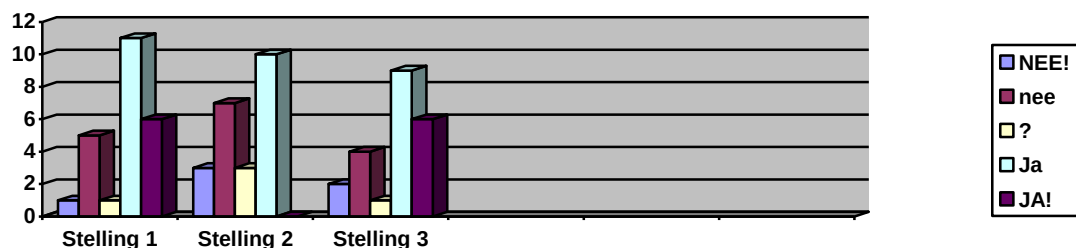
Hoe ervaren de kinderen de problemen rondom pesten, probleemgedrag en omgangsregels in de klas?
Gegevens over de knelpunten ten aanzien van pesten, probleemgedrag en omgangsregels zijn ontleend aan een vragenlijst voor de leerlingen. Deze vragenlijst is onderverdeeld in drie categorieën: Organisatie in de klas, Onderlinge leerling relaties en Relatie leerkracht-leerling. Hieronder is een grafische uitwerking te zien van de vragen onderverdeeld in drie categorieën.

Organisatie in de klas:

Stelling 1: In de klas zijn duidelijke afspraken gemaakt, zodat ik goed kan werken

Stelling 2: De kinderen in deze klas houden zich aan de afspraken

Stelling 3: In deze klas praten we over hoe je met elkaar om moet gaan

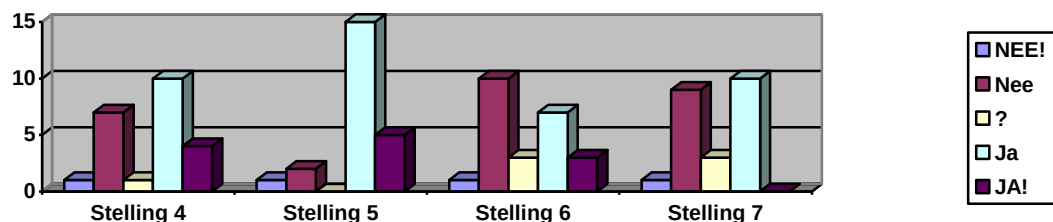
Onderlinge leerling relaties:

Stelling 4: Kinderen in onze klas helpen elkaar vaak

Stelling 5: Ik voel dat ik bij deze groep hoor (ik heb veel vrienden en vriendinnen)

Stelling 6: De sfeer tussen de leerlingen is prettig

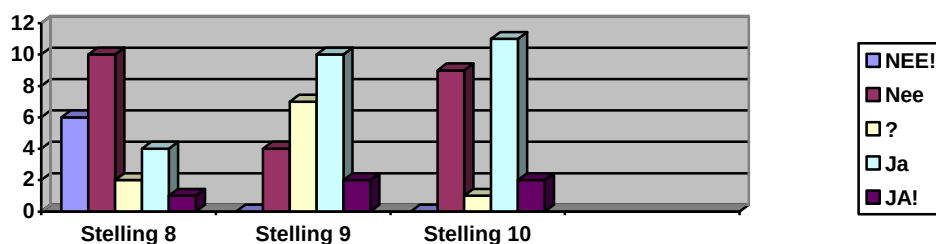
Stelling 7: In deze klas gaan kinderen respectvol met elkaar om

Stelling 8: In deze klas word je uitgelachen als je een verkeerde vraag stelt of antwoord geeft

Stelling 9: De kinderen in onze klas maken veel ruzie met elkaar

Stelling 10: In deze klas worden kinderen gepest

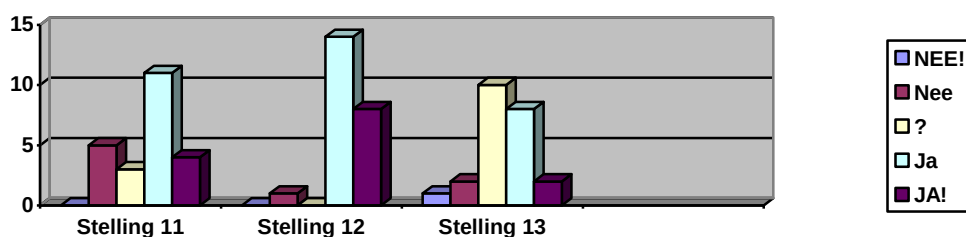

Relatie leerkracht-leerling:

Stelling 11: De juf heeft belangstelling voor de leerlingen (stelt vragen over jou)

Stelling 12: Als ik hulp nodig heb kan ik bij mijn juf terecht

Stelling 13: Volgens mij weet de juf wel wat de kinderen willen

4.1.4. Knelpunten ten aanzien van pesten, probleemgedrag en omgangsregels ervaren door ouders

Hoe ervaren ouders de problemen rondom pesten, probleemgedrag en omgangsregels in de klas?

Gegevens over de knelpunten ten aanzien van pesten, probleemgedrag en omgangsregels ervaren door ouders, zijn ontleend aan:

1. De Oudertevredenheidsenquête
2. Een vragenlijst voor de ouders van groep 6/7

1. De oudertevredenheidsenquête:

Deze enquête is afgenomen in april 2011 aan alle ouders van Het Kompas. Om antwoord te geven op de deelvraag wordt alleen gekeken naar de onderdelen; 'Omgeving van de school', 'Begeleiding' en 'Sfeer'. Deze onderdelen geven weer hoe de ouders denken over het pedagogisch schoolklimaat, het pestgedrag op school en de tevredenheid over het schoolbeleid met betrekking tot pesten.

De beoordelingsschaal van de enquête ziet er als volgt uit:

--= Erg ontevreden, -=Ontevreden, +=Tevreden, ++= Erg tevreden, ?= Weet niet/niet van toepassing.

Het vraagteken wordt niet meegenomen in de uitwerking.

Het enquêteformulier en de volledige uitwerking van deze enquête is opgenomen in de bijlagen (Zie Bijlage 4). De uitwerking van de vragen die betrekking hebben op de deelvraag staan hieronder weergegeven:

	Gemid- delde score hele school (1-4)	Gemid- delde score van groep 6	Gemid- delde score van groep 7
Hoe tevreden bent u over de veiligheid op het plein?	2,88	2,80	3,00
Hoe tevreden bent u over de veiligheid van de weg naar school?	2,80	2,80	3,25
Hoe tevreden bent u over de begeleiding van lln. met problemen?	2,83	3,20	3,00
Hoe tevreden bent u over de aandacht voor pestgedrag?	2,66	2,75	2,50
Hoe tevreden bent u over hoe de lk. met de kinderen omgaat?	3,32	3,00	3,00
Hoe tevreden bent u over de sfeer in de klas?	2,96	3,00	3,00
Hoe tevreden bent u over de rust en orde in de klas?	2,66	2,75	3,00
Hoe tevreden bent u over de omgang v.d. kinderen met elkaar?	2,82	2,80	2,50
Hoe tevreden bent u over de aandacht voor normen en waarden?	2,93	2,80	3,00

Hoe tevreden bent u over de duidelijkheid van de schoolregels?	2,88	2,60	3,50
Hoe tevreden bent u over de rust en de orde op school?	2,67	2,60	3,00
Hoe tevreden bent u over hoe de lk. naar u luistert?	3,35	3,00	3,50
Hoe tevreden bent u over de vakbekwaamheid van de lk.?	3,30	3,00	3,50
Hoe tevreden bent u over de inzet en motivatie van de lk.?	3,38	3,00	3,50

2. De Vragenlijst voor de ouders van groep 6/7.

Deze vragenlijst is afgenomen in mei 2011. Hieronder is de uitwerking van deze vragenlijst te zien;

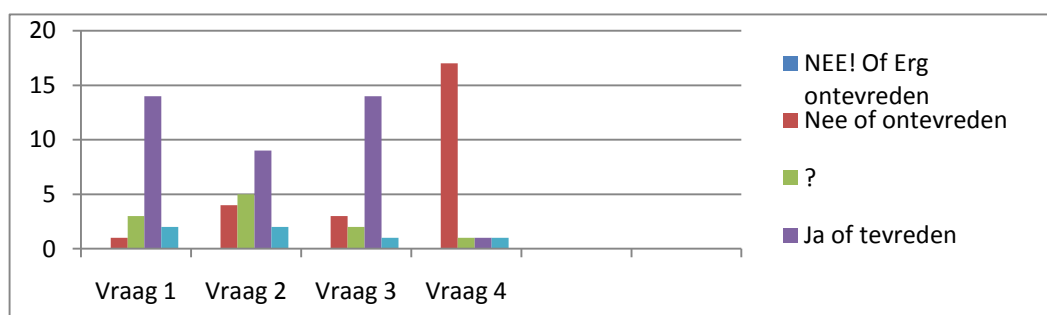
Organisatie in de klas

Vraag 1. Hoe tevreden bent u over de afspraken die gelden in de klas?

Vraag 2. Vindt u dat de kinderen in deze klas zich aan de afspraken houden?

Vraag 3. Vindt u dat er in de klas veel aandacht besteed wordt aan hoe men met elkaar om moet gaan?

Vraag 4. Vindt u dat kinderen in deze klas krijgen veel straf krijgen?

Onderlinge leerling relaties:

Vraag 7. Hoe tevreden bent u over de sfeer in de klas?

Vraag 8. Vindt u dat de kinderen in deze klas respectvol met elkaar om gaan?

Vraag 9. Vindt u dat de kinderen in deze klas veel ruzie met elkaar maken?

Vraag 10. Bent u van mening dat in deze klas kinderen gepest worden?

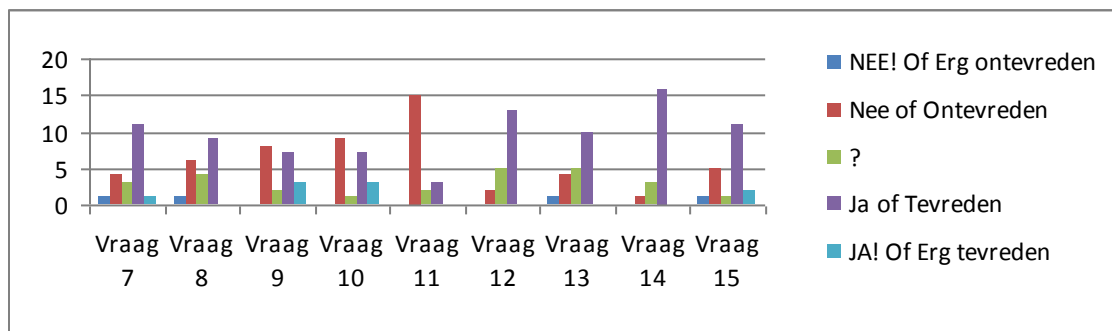
Vraag 11. Bent u van mening dat in deze klas kinderen gediscrimineerd worden?

Vraag 12. Vindt u dat in deze klas rekening met verschillen tussen de leerlingen wordt gehouden?

Vraag 13. Bent u van mening dat kinderen in deze klas voor hun mening durven uit te komen?

Vraag 14. Hoe tevreden bent u over de aandacht voor waarden en normen?

Vraag 15. Hoe tevreden bent u over de aandacht van pestgedrag?

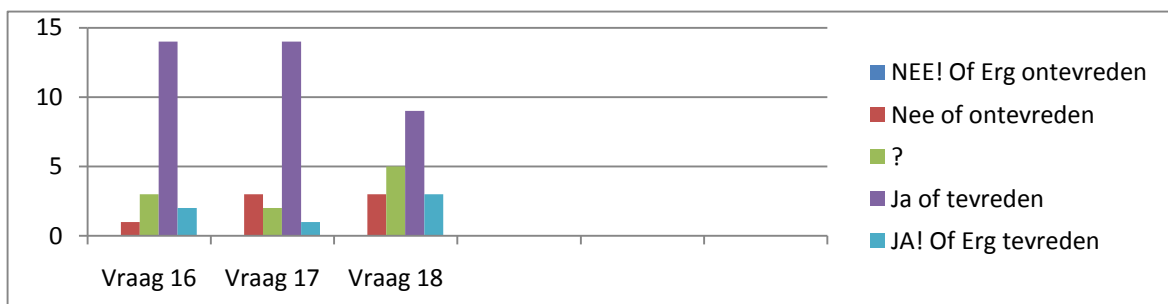

Relatie leerkracht-leerling:

Vraag 16. Hoe tevreden bent u over de belangstelling van de juf voor de leerlingen?

Vraag 17. Hoe tevreden bent u over hoe de juf naar u luistert?

Vraag 18. Gaat uw kind over het algemeen met plezier naar school?

4.1.5. Aanleren en naleven van omgangsregels

Hoe worden omgangsregels aangeleerd en nageleefd?

Om deze vraag te beantwoorden wordt gekeken naar de klassenregels, de schoolregels en tenslotte de pleinregels

De Klassenregels

Op Het Kompas bestaan er geen eenduidige regels voor het opstellen en aanleren van omgangsregels in de klas. Iedere leerkracht doet dat op zijn eigen manier. Bij sommige leerkrachten hangen de regels zichtbaar in de klas en zijn de regels samen met de leerlingen opgesteld. Bij andere leerkrachten is dat niet het geval (zie onderdeel 4 van de Vragenlijst voor collega's bij paragraaf 4.1.2.). De regels met betrekking tot het computergebruik hangen wel in alle klassen bij de computers.

De schoolregels

Binnen de school zijn een aantal regels vastgesteld. Deze regels worden elke maand geïntroduceerd tijdens een maanopening of sluiting. Vanuit de identiteit wordt er een bijbel- of een spiegelverhaal bij verteld waarin wordt duidelijk gemaakt wat de regel inhoudt. De regels zijn opgenomen in de schoolgids en luiden als volgt:

- Naar elkaar luisteren
- Niet zoveel letten op elkaar
- Van elkaars spullen afblijven
- Je eigen afval opruimen
- Iedereen hoort erbij
- Niemand uitschelden
- Elkaar niet bedreigen
- Van elkaar afblijven

Verder is in de schoolgids het schoolreglement opgenomen. Hierin staan alle regels vermeld met betrekking tot; de algemene regels, regels voor de kinderen, regels voor de personeelsleden en stagiaires, regels voor de ouders, pleinregels, regels voor in school, regels voor in de gym- en/of speelzaal, regels voor het technieklokaal en regels voor het eten en drinken. Dit schoolreglement is opgenomen in Bijlage 5. Het reglement is opgesteld in september 2009 en is sindsdien niet meer herzien of aangepast[HSP29].

De Pleinregels

De pleinregels worden regelmatig geëvalueerd tijdens vergaderingen. Deze evaluatiemomenten worden niet gepland en ontstaan meestal naar aanleiding van een incident. Wanneer de regels worden aangepast of nieuwe regels worden opgesteld dan verschijnen deze in de notulen zodat alle collega's van de regels op de hoogte worden gesteld. Er zijn geen afspraken gemaakt over wie de regels in het schoolreglement aanpast. Ook worden de regels niet visueel gemaakt.

4.1.6. Aanpak van pest/probleemgedrag.

Hoe wordt pestgedrag/probleemgedrag aangepakt?

Op het Kompas is geen pestprotocol aanwezig. Ook staat er niets vermeld over de aanpak van pesten in de schoolgids. De manier waarop met pesten wordt omgegaan is per klas en per leerkracht verschillend. Wel heeft de 'Veilige schoolcommissie' een map samengesteld voor iedere klas. In deze

map zijn lesideeën te vinden die gericht zijn op pestpreventie. Tevens staat er een voorbeeld in van een pestcontract die de leerlingen kunnen ondertekenen.

4.1.7. Effecten van huidige interventies

Welke interventies hebben een gewenst effect en welke niet?

Omdat er op deze school geen sprake is van een vaste methode, eenduidige afspraken of interventies kan moeilijk gezegd worden bij welke interventies de school momenteel baat heeft. In de klassen zetten de leerkrachten hun eigen interventies in en bepalen zelf het effect hiervan. Naar aanleiding van de vragenlijst voor de collega's (zie paragraaf 4.1.2.) is er tijdens een personeelsvergadering een interview afgenomen. Dit interview vond plaats op donderdag 12 mei 2011 waarbij 7 leerkrachten uit verschillende bouwen aanwezig waren. De vragen die gesteld werden en de antwoorden die daarop gegeven werden zijn hieronder verder uitgewerkt:

- Over welke interventies die nu gehanteerd worden kunnen we op Het Kompas tevreden zijn?

Het serieus nemen van, en de betrokkenheid naar de leerlingen wordt als positief ervaren. Tevens vindt men dat het voeren van individuele gesprekken en klassengesprekken belangrijk zijn en alle collega's vinden dat zij dit veel doen. Door het werken volgens de principes van Ontwikkelingsgericht onderwijs (OGO) in de onderbouw en het thematisch werken in de bovenbouw, vindt men dat er een stimulerende leeromgeving voor de kinderen gecreëerd wordt. Door middel van handelingsgericht werken (HGW) wordt gedifferentieerde instructie geboden en wordt er rekening gehouden met verschillen tussen kinderen. Tenslotte voegen de onderbouw leerkrachten toe dat zij veel werken met rollenspellen waar zij erg positief over zijn.

- Wat is het effect van deze interventies? De leerkrachten geven aan dat, door het serieus nemen van leerlingen en het voeren van gesprekken, er echt tijd wordt genomen voor het kind. Het kind merkt dat het ertoe doet en de leerkracht-leerling relatie wordt erdoor versterkt. OGO en HGW zorgen daarnaast voor goed onderwijs waarbij ruimte is voor de verschillen tussen leerlingen. De input en motivatie van de leerlingen wordt hierdoor vergroot waardoor de leerlingen zich goed op hun plek voelen in de klas.

- Over welke interventies zijn we minder tevreden en hebben niet het gewenste effect? Over de huidige manier waarop omgegaan wordt met probleem- en pestgedrag is men zeer ontevreden. Op deze school ervaart men het pesten als een groot probleem waar men geen grip op lijkt te hebben. Tevens is men ontevreden over de manier waarop de omgangsregels worden aangeleerd en nageleefd (ook door collega's zelf). Men vindt de manier waarop kinderen bij het proces betrokken worden ineffectief. De kinderen lijken zich nu niet verantwoordelijk te voelen.

- Hoe komt het dat deze interventies niet het gewenste effect hebben? Een eenduidige aanpak binnen de school bij het omgaan met probleem- en pestgedrag mist. Er worden niet overal door iedereen dezelfde regels gehanteerd. Er ontbreekt een vast methode voor de sociaal-emotionele ontwikkeling.

4.2. De voorwaarden voor een positief klassenklimaat.

Deze paragraaf geeft de resultaten weer behorende bij onderzoeksvraag 2: *Wat geeft de literatuur aan als belangrijke voorwaarden voor een positief klassenklimaat?*

4.2.1. Literatuuronderzoek naar een positief klassenklimaat.

Wat wordt er vanuit de literatuur verstaan onder een positief klassenklimaat?

In het Theoretisch kader wordt reeds antwoord gegeven op deze deelvraag door het definiëren van het begrip 'positief pedagogisch klassenklimaat'. Als aanvulling hierop worden in deze paragraaf een aantal kenmerken van een positief pedagogisch klimaat benoemd. Zo zeggen Ludéus & Jacobs (2007) dat een klimaat een sfeer, een gesteldheid is waarin gewerkt wordt. Een goed pedagogisch klimaat wordt door hen gezien als een sfeer waar kansen gecreëerd worden en mogelijkheden geboden worden aan kinderen, waarmee zij kunnen ontwikkelen tot een volwassen, kritische burger. Het kunnen ontwikkelen wordt als belangrijkste kenmerk van het pedagogisch klimaat gezien. Ontwikkelen is mogelijk als er sprake is van 'welbevinden'. Welbevinden komt voornamelijk naar voren als er voldaan wordt aan de drie psychologische basisbehoeften; relaties, sociale verbondenheid en autonomie (Sharps, 2003). De toelichting van deze drie psychologische basisbehoeften zijn terug te vinden in het theoretisch kader HSP30.

4.2.2. Mogelijkheden om een positief klassenklimaat te realiseren.

Welke mogelijkheden worden er in de literatuur genoemd om een positief klassenklimaat te realiseren?

Ludérus en Jacobs (2007) geven aanknopingspunten om het pedagogisch klimaat positief te beïnvloeden. Zij onderschrijven hiervoor de volgende drie dimensies in de pedagogische benadering:

1. De sociale dimensie van de leerkracht als pedagoog

De leerkracht organiseert de omgangssituatie, legt omgangsregels op en bewaakt deze regels. Tevens legt de leerkracht het belang van waarden en normen uit en is zelf representant van deze waarden en normen. Bear (1998) ziet het als taak van de leerkracht om vast te stellen welk gedrag gewenst is en duidelijk is in wat er van de leerlingen verwacht wordt. De leerkracht geeft ten alle tijden zelf het goede voorbeeld. Bulterman-Bos (2007) benadrukt dat de leerkracht bovendien een bepaald gezag moet hebben om de agressieve aspecten van onderlinge rivaliteiten binnen de klas in toom te houden en zo het klimaat positief te houden.

2. De didactische dimensie van de leraar als pedagoog

Het gaat hierbij, volgens Ludérus en Jacobs (2007), om didactische keuzes van de leerkracht. De leerkracht bepaalt immers de weg waarlangs de inhoud wordt overgedragen. Het gaat hier om de vormende invloed van de les en de vormende waarde van de manier waarop de inhoud wordt overgedragen. Door een uitdagende en stimulerende leeromgeving te creëren en voor een goede klassenorganisatie te zorgen, wordt het pedagogisch klimaat positief beïnvloed. Solomon & Battistich (1993) benadrukken het belang van het vergroten van de autonomie bij leerlingen, gericht op het geven van meer inspraak op de stof die zij moeten leren. Door situaties te scheppen waarbij leerlingen zelf 'eigenaar' mogen zijn van hun leerproces wordt de motivatie en het welzijn van de leerlingen vergroot (Stevens, 1997; Winter, 2004).

3. De personale dimensie van de leraar als pedagoog

De leerkracht laat hierbij zijn visie op het leven, de maatschappij, het onderwijs opvoeding en ontwikkeling blijken. Door een positieve houding aan te nemen in de benadering van anderen en de omgang met zijn omgeving kan de leerkracht invloed uitoefenen op het pedagogisch klimaat (Ludérus & Jacobs, 2007). De leerkracht moet volgens Klaassen (2004) een pedagogische basishouding aan de dag leggen waarin een specifieke docentstijl naar voren treedt. Hij wijst hiermee op de samenhang tussen het optreden van de docent en het klassenklimaat. De kenmerken van leerkrachten welke het klassenklimaat bevorderen zijn onder andere: acceptatie en begrijpen van leerlingen, respect en emotionele warmte. Door oprechte interesse te tonen in het leven van iedere leerling (in hun hobby's, familie, huisdieren etc.) voelt de leerling zich welkom en geaccepteerd in de klas (Bear, 1998)

Ludérus en Jacobs (2007) geven aan dat deze dimensies gericht zijn op het uiteindelijke doel; het creëren van gemeenschapsgevoel. Bulterman-Bos (2007) bevestigt dat leren een sociaal proces is waarbij gemeenschapsgevoel belangrijk is, maar waarschuwt tegelijkertijd voor romantische voorstellingen daarbij. Sociale leerprocessen verlopen niet automatisch vreedzaam. Imitatie kan bijvoorbeeld agressieve rivaliteiten met zich meebrengen. Er kan niet zomaar verondersteld worden dat sterke leerlingen de zwakke leerlingen meeslepen; die relatie kan ook andersom liggen. Differentiatie met betrekking tot individuele gevallen moeten gepaard gaan met integratie in het geheel van de groep.

Ook Klaassen (2004) beklemtoont vanuit een communaristisch-georiënteerde visie de noodzaak van een klimaat van gemeenschap om zodoende te komen tot een moreel geïnspireerd klassenklimaat. Hij benadrukt hoezeer 'het gevoel een gemeenschap te vormen' in plaats van alleen maar een deelnemer in de klassenorganisatie te zijn, van belang is voor het functioneren van de klas. Door de onderlinge relaties tussen leerlingen te bevorderen wordt gemeenschapsgevoel gecreëerd, wat van invloed is op het gedrag en de leerresultaten van alle leerlingen in de klas (Antaya-Moore, 2008). Leerlingen moeten leren om elkaars sterke punten en vaardigheden bij elkaar te herkennen zodat zij elkaar kunnen helpen in situaties waarin deze van pas komen. Tevens moeten zij respect en waardering tonen naar elkaar, wat inhoudt dat zij naar elkaar kunnen luisteren en op de juiste manier met elkaar kunnen discussiëren. Als mogelijkheden om te werken aan gemeenschapsgevoel, benoemen Bear (1998), Solomon & Battistich (1993) en Souveny (2008) het werken met coöperatieve werkvormen. Hierdoor ervaren de leerlingen het belang van samenwerken en het gebruik maken van elkaars vaardigheden.

4.3. Bruikbare interventies van PBS voor het creëren van een positief klassenklimaat.

Deze paragraaf geeft de resultaten weer behorende bij onderzoeksvraag 3: *Welke interventies van PBS zijn bruikbaar zodat er een positief klassenklimaat ontstaat?*

Voor het antwoord op de deelvraag; *‘Wat is Positieve behaviour support?’* wordt verwezen naar het Theoretisch kader (hoofdstuk 2) waar de methode PBS reeds in wordt toegelicht

4.3.1. Specifieke interventies gericht op de klassensituatie.

Welke specifieke interventies gericht op de klassensituatie worden er bij PBS genoemd^[HSP31]?

Hieronder volgen tien interventiegebieden van PBS, gericht op de klassensituatie, om een goed pedagogisch klimaat te creëren. Per interventiegebied worden een groot aantal interventies genoemd die direct toepasbaar zijn in de groep. Een uitgebreid overzicht van deze interventies die horen bij de tien interventiegebieden zijn te vinden in Bijlage 6. Zowel de interventies in de bijlage als de informatie die hieronder gegeven wordt over de tien interventiegebieden, zijn afkomstig van Antaya-Moore (2008), Golly en Sprague (2009) en Souveny (2008).

1. Het stimuleren van positieve relaties: Positieve relaties worden gezien als de basis van iedere goed functionerende klas. Positieve relaties zorgen voor veiligheid binnen het pedagogisch **klassenklimaat**^[HSP32] en nodigt uit tot positief gedrag bij leerlingen. Om deze redenen staan de interventies gericht op de onderlinge relaties tussen leerlingen op de eerste plek. Naast het stimuleren van positieve relaties tussen leerlingen onderling zijn ook de relaties tussen de leerkracht en leerling en tussen leerkracht en ouders belangrijk voor het realiseren van een positief klassenklimaat.

Relaties tussen leerlingen onderling:

Deze interventies zijn voornamelijk gericht op coöperatief leren. Zoals eerder genoemd in hebben coöperatieve werkvormen een positief effect op de onderlinge relaties tussen leerlingen (Förster, Jansen & Kenter, 2004). De meeste leerlingen met gedrags- of sociale problemen hebben moeite met samenwerken met andere leerlingen. Zij hebben specifieke instructies nodig met betrekking tot de rolverdeling, verantwoordelijkheid en het resultaat wat van hen verwacht wordt. In bijlage 6 worden interventies beschreven die gericht zijn op het complimenteren van klasgenoten.

Relatie tussen leerkracht en leerling

“Having at least one significant relationship with a positive role model can make a significant difference in the life of any **student**^[HSP33]” (Mackenzie, 2008, p. 7) Een positieve relatie met een leerkracht zorgt ervoor dat een leerling zich positief kan ontwikkelen in de klas waarbij het gevoel van veiligheid en geborgenheid wordt versterkt (Greenberg et. al, 2003). Stevens (1997) benadrukt dat de leerkracht dagelijks op vele manieren, ongewild laat blijken dat hij geen vertrouwen heeft in het kunnen van een leerling. Wanneer het met een leerling niet goed gaat, neigen leerkrachten ertoe, de oorzaken van de problemen toe te schrijven op de leerling. De leerling merkt dit en het is mogelijk dat de leerling zich naar de lage verwachtingen van de leerkracht gaat gedragen. Om dit te voorkomen zijn er in de bijlage interventies opgenomen die gericht zijn op het leerkrachtengedrag en daarbij het verbeteren van de leerkracht-leerling relatie.

Relatie tussen leerkracht en ouders

Interventies, gedragsprogramma's en handelingsplannen zijn het meest effectief wanneer daar met ouders over gesproken wordt. Ouders worden gezien als partners in het verbeteren van de schoolprestaties. De interventies zijn gericht op het positief contact leggen met ouders. Ook wordt aangegeven wat vermeden moet worden bij het contact leggen met ouders.

2. De Klassenorganisatie; Het lokaal moet zo ingericht worden dat positief gedrag erdoor wordt aangemoedigd en leren wordt bevorderd. De interventies zijn gericht op het organiseren van een goede klassenorganisatie met heldere gedragsregels die zorgen voor veiligheid en structuur in de klas

3. Gedifferentieerde instructie bieden:

Om tegemoet te komen aan de individuele verschillen tussen leerlingen moeten gedifferentieerde taken en instructies geboden worden. Leerlingen zijn gemotiveerder en geconcentreerder wanneer de lesstof is aangepast op de interesses en leerbehoeften. Belangrijk daarbij is dat de leerlingen de mogelijkheid krijgen om zelf eigen doelen te mogen stellen om zo zelf de regie te hebben over het leerproces. Dit heeft gevolgen voor de rol van de leraar die vooral de taak zal innemen als begeleider of coach (Stevens, 1997). Leerlingen hebben naast autonomie sterke behoefte aan structuur,

duidelijkheid en voorspelbaarheid en daar zijn de interventies bij dit interventiegebied op gericht[HSP34].

4. Ontwerpen en onderwijzen van gedragsregels in de klas;

Door samen met leerlingen klassenregels te ontwerpen, vergroot men het dragen van verantwoordelijkheid bij leerlingen. Regels spelen in tijden van onrust en onveiligheid een ontzettend belangrijke rol (Winter, 2004). Duidelijke en helder geformuleerde klassenregels bieden de leerlingen een gevoel van veiligheid en zorgen voor een cultuur van eenduidigheid. Het schept voorspelbaarheid en betrokkenheid bij leerlingen. Verder vergroten zij de zelfstandigheid van leerlingen en daarmee de effectieve leertijd. Tevens zorgen zij voor duidelijkheid binnen de school wat de communicatie naar ouders en (inval)leerkrachten vergemakkelijkt. Ondanks dat de termen 'regels' en 'afspraken' nagenoeg hetzelfde betekenen wordt er toch aangeraden om de term 'afspraken' te gebruiken omdat deze term positiever klinkt[HSP35].

5. Sociale vaardigheden aanleren: Het aanleren van sociale vaardigheden bevordert de omgang tussen leerlingen. Alle leerlingen, inclusief leerlingen met gedragsproblemen, profiteren hiervan. Negatief gedrag is vaak het resultaat van een gebrek aan sociale vaardigheden. Het is belangrijk dat leerlingen weten welk gedrag er precies van hen verwacht wordt en dat vervolgens het gewenste gedrag voortdurend positief bekrachtigd en gewaardeerd wordt. Uit onderzoek blijkt dat er een sterk verband is tussen het vertonen van goed gedrag en de acceptatie van medeleerlingen (Greenberg et.al, 2003). De specifieke vaardigheden waar PBS zich op richt zijn onderverdeeld in vijf gebieden. Een schematisch overzicht van deze gebieden is opgenomen in de bijlage. Sociale vaardigheden worden het best aangeleerd in situaties waarin ze daadwerkelijk gebruikt zullen worden. De leerkracht leert de vaardigheden aan door de stappen per vaardigheden te bespreken, erover te discussiëren en ze vervolgens zelf voor te doen. Het is belangrijk om ervoor te zorgen dat de stappen visueel zijn gemaakt zodat de leerlingen erop kunnen terugvallen. Tevens is het oefenen door middel van rollenspelen een goede manier om de vaardigheden bij leerlingen eigen te maken. Door rollenspelen leren leerlingen niet alleen het oefenen van communicatieve en sociale vaardigheden maar zij krijgen ook inzicht in verschillende perspectieven en wat hun reactie bij anderen kan uitlokken. Leerlingen kunnen hierdoor alternatieven aanleren en nieuwe ideeën opdoen[HSP36].

6. Hanteren van een positieve benadering en preventief optreden:

Iedereen heeft, bewust of onbewust, behoefte aan complimenten of positieve bekrachtiging. Deze bekrachtiging zorgt ervoor dat men doorgaat met de dingen die men doet. Zelfs de kleinste gebaren als een glimlach, een duim opsteken, of een meer uitgebreide aanpak als het hanteren van een beloningssysteem, kan ervoor zorgen dat positief gedrag bij leerlingen wordt aangeleerd of in stand wordt gehouden. Persoonlijke waardering laat leerlingen weten dat de leerkracht in hen geïnteresseerd is en betrokken is bij het positief veranderen van het gedrag en de ontwikkeling. Door positieve bekrachtiging wordt het klassenklimaat een positieve omgeving wat tot betere resultaten en minder probleemgedrag zal leiden (Richardson, 2002). In de bijlage[HSP37] staat waar positieve bekrachtiging aan moet voldoen en worden er interventies genoemd die gericht zijn op preventief optreden. Tevens wordt er een schematisch overzicht van de reactieprocedure weergegeven.

7. Het inzetten van beloningssystemen:

Belonings – of waarderingssystemen zijn er op gericht om goed gedrag te belonen waardoor het vaker zal voordoen. Uit onderzoek blijkt dat wanneer een compliment voor juist gedrag door de leerling tegelijkertijd met iets tastbaars gepaard gaat, de intrinsieke motivatie wordt versterkt (Golly & Sprague, 2009). Het slagen of falen van een systeem van waardering of beloning is volledig afhankelijk van de consequente toepassing ervan. De interventies in de bijlage zijn gericht op deze consequente toepassing.

8. Rechtvaardige en voorspelbare consequenties:

Leerlingen hebben om zich te kunnen ontwikkelen, aan de ene kant ondersteuning, liefde, aandacht en persoonlijke relaties nodig, en aan de andere kant ook toezicht. Kinderen hebben grenzen nodig. Als

aan leerlingen geen grenzen gesteld worden dan gaan ze in hun experimenteerdrijf denken dat ze zo ver kunnen gaan als zij zelf bepalen (Winter, 2004). Uit onderzoek is gebleken dat het meest effectieve feedbacksysteem bestaat uit zowel positieve bekrachtiging als kleine corrigerende consequenties voor ongewenst gedrag: uit belonen en straffen (Golly & Sprague, 2009). In de bijlage worden voorbeelden genoemd van deze kleine corrigerende consequenties.

9. Verzamelen van gegevens en informatie om het gedrag van leerlingen te begrijpen:

Registreren van gedragsincidenten ligt aan de basis van het PBS- model. Gericht leren kijken is één van de dingen die de leerkracht zich eigen moeten maken. Tevens zorgt het verzamelen van gegevens voor het maken van gedragsplannen en het kiezen van interventies. Na afloop kan er, door het verzamelen van gegevens, bekeken worden of het gedrag is verbeterd (Hemels, 2010). Het verzamelen van gegevens gebeurt voornamelijk via observatie. Er wordt geturfd hoe vaak bepaald gedrag voorkomt en de mate van intensiteit. In de bijlage worden, naast verschillende interventies, ook verschillende observatiemodellen genoemd die ingezet kunnen worden.

10. Gebruik maken van gedragsondersteunende plannen voor individuele leerlingen:

Voor 1 tot 7 procent zullen bovenstaande interventies niet voldoende zijn en zal er een individuele aanpak nodig zijn om het probleemgedrag bij de leerling tegen te gaan. De interventies die daarbij gebruikt worden zijn te vinden bij paragraaf 4.3.3.

4.3.2. Interventies gekoppeld aan gedrag en situaties

Voor welk gedrag en situatie zijn de interventies effectief?

Interventies worden volgens Hieneman, Dunlap & Kincaid (2005), gebaseerd op gebeurtenissen die probleemgedrag in stand houden. Informatie met betrekking tot deze antecedenten, het gedrag en de consequenties (het ABC schema, zie Bijlage 7), wordt gehanteerd bij het bepalen welke interventies het meest effectief zullen zijn. Voor het creëren van een pedagogisch klassenklimaat worden in paragraaf 4.3.1. tien interventiegebieden genoemd. Hieronder wordt beschreven op welke situatie en welk gedrag deze interventies van toepassing zijn:

Interventies gericht op het stimuleren van positieve relaties en het aanleren van sociale vaardigheden (interventiegebied 1 en 5); De genoemde interventies zijn goed in te zetten bij klassen waarin de onderlinge relaties verstoord zijn en waarbij sprake is van een onveilig pedagogisch klassenklimaat. Het gedrag wat de leerlingen in deze situatie kunnen laten zien is volgens Greenberg et. al. (2003) onder andere; Niet in staat zijn om de eigen emoties te reguleren of positieve doelen te stellen voor zichzelf, weinig tot geen respect tonen in de mening van anderen, geen goede beschikking hebben over sociale vaardigheden en geen actieve deelname in het creëren van gemeenschapsgevoel.

Tevens kunnen de interventies ingezet worden wanneer de leerkracht-leerling relatie niet goed is. Dit kunnen situaties zijn waarbij de leerkracht een erg autoritaire houding aanneemt ten opzichte van de leerlingen wat machtsstrijd kan opleveren (Klaasen, 2004). Om machtsstrijd tussen leerlingen te voorkomen zijn de interventies gericht op het de-escaleren van het probleemgedrag van de leerlingen. Ook worden handvatten aangereikt om de sociale vaardigheden van de kinderen in zowel de klassensituatie als in vrije situaties (bijv. gym, handvaardigheid en buiten spelen) te verbeteren.

Interventies gericht op de klassenorganisatie en het bieden van gedifferentieerde instructie (interventiegebied 2 en 3); Deze interventies zijn gericht op de klassensituatie en de klassenorganisatie- interventies worden al ingezet voor aanvang van het schooljaar. Gedifferentieerde instructie zorgt ervoor dat leerlingen 'onderwijs op maat' wordt geboden. Het doel is om de leerling te laten leren, door kennis dusdanig aan te bieden dat het bij de leerling past, met als visie dat de leerling beter leert als de leerstof op de leerling is afgestemd en op zo'n manier wordt aangeboden dat het de interesse van de leerling heeft (Stevens, 1997).

Interventies gericht op het ontwerpen en onderwijzen van gedragsregels in de klas (interventiegebied 4); Deze interventies worden ingezet in situaties (binnen of buiten de klas) waar veel regelovertredend gedrag plaatsvindt. De gedragsregels kunnen gelden in de klas maar ook in andere ruimtes (bijv. gymzaal, gangen of op het schoolplein). Het doel is om kinderen door positieve bekrachtiging de regels aan te leren en hen medeverantwoordelijk te maken voor het naleven ervan (Golly & Sprague, 2009).

Interventies gericht op het hanteren van een positieve benadering, preventief optreden, het inzetten

van beloningssystemen en rechtvaardige en voorspelbare consequenties (interventiegebied 6,7 en 8); Deze interventies worden ingezet in situaties waarbij leerlingen probleem of storend gedrag vertonen wat in stand gehouden wordt door negatieve bevestiging. Het doel is om positieve bekrachtigingen te geven wat goed gedrag versterkt. De leerling merkt wat gewenst gedrag is waardoor hij of zij er makkelijker aan kan voldoen. Een systeem op klassenniveau kan heel eenvoudig zijn en bestaan uit op natuurlijke wijze en makkelijk gegeven complimenten en correcties. Maar er zijn ook ingewikkeldere vormen mogelijk waarvoor meer planning nodig is, zoals een beloningssysteem met fiches of kaartjes (Golly & Sprague, 2009, p. 145). Ook deze interventies kunnen ingezet worden in allerlei situaties binnen of buiten de klas, werk- of vrije situaties.

Interventies gericht op het verzamelen van gegevens en informatie om het gedrag van leerlingen te begrijpen en gebruik maken van gedragsondersteunende plannen voor individuele leerlingen (interventiegebied 9 en 10); Deze interventies zijn gericht op iedere vorm van probleemgedrag wat de leerlingen in de klassensituatie maar ook in vrije-situaties vertonen. Door middel van verschillende observatiemodellen kan het probleemgedrag in kaart worden gebracht. Tevens kan men in beeld krijgen in welke situaties het probleemgedrag het meeste voorkomt.

4.3.3. Bruikbare interventies voor de hele groep en interventies voor individuele leerlingen.

Welke interventies zijn bruikbaar voor de hele groep en welke voor individuele leerlingen?

De tien interventiegebieden die genoemd zijn bij paragraaf 4.3.1 worden onderverdeeld in drie categorieën; Interventies voor de hele groep, Interventies voor de individuele leerlingen en interventies voor zowel de hele groep als individuele leerlingen. Bij de laatste categorie wordt de toepasbaarheid van de interventies voor individuele leerlingen verder toegelicht. Ook deze interventies zijn opgesteld door Antaya-Moore (2008); Golly en Sprague (2009) en Souveny (2008).

Interventies voor de hele groep

Deze interventies zijn gericht op de klassensituatie en gelden voor alle leerlingen;

1. *Het stimuleren van positieve relaties*
2. *De klassenorganisatie*
4. *Ontwerpen en onderwijzen van gedragsregels in de klas*

Interventies voor individuele leerlingen

10. *Gebruik maken van gedragsondersteunende plannen voor individuele leerlingen*

Interventies voor zowel de hele groep als individuele leerlingen:

3. *Gedifferentieerde instructie bieden;* In de klassensituatie wordt de leerstof aangepast aan de onderwijsbehoeften van de leerlingen. Meestal gebeurt dit door de leerlingen onder te verdelen in meerdere niveaugroepen. Bij HGW waar op Het Kompas mee wordt gewerkt, worden drie instructieniveaus gehanteerd; algemene instructie, verlengde instructie en instructie aan de instructietafel (Parmeijer & Beukering, 2009). Toch zijn er kinderen die niet geplaatst kunnen worden in één van deze drie groepen omdat zij specifieke, aangepaste instructie nodig hebben. Deze leerlingen worden als individuele leerlingen opgenomen in het groepsplan.

5. *Sociale vaardigheden aanleren;* In paragraaf 4.3.1. wordt bij interventiegebied 5 reeds aangegeven op welke manier sociale vaardigheden aangeleerd kunnen worden in een klassensituatie. Om voor individuele leerlingen te bepalen welke vaardigheden aangeleerd moeten, en op welke manier, beveelt Souveny (2008) de “BEHAVE strategy” aan die is opgenomen in Bijlage 8.

6. *Hanteren van een positieve benadering en preventief optreden & 8. Rechtvaardige en voorspelbare consequenties;* De technieken om gedrag te bekrachtigen die bij de meeste leerlingen werken, hebben mogelijk geen effect op leerlingen met ernstige gedragsproblemen. Golly en Sprague (2009) geven een overzicht van de interventies die toepasbaar zijn bij de verschillende gedragsindicatoren. Deze gedragsindicatoren zijn gekoppeld aan de verschillende stadia van escalatie van gedrag. Dit overzicht is opgenomen in Bijlage 9. Voor de individuele leerling kan met behulp van dit overzicht de juiste bekrachtiging, preventie of consequentie gekozen en toegepast worden.

7. *Het inzetten van beloningssystemen;* Bij het ontwikkelen van een beloning- of motivatiesysteem voor de hele klas wordt er eerst beslist welke gedrag aangeleerd of versterkt moet worden. De vorderingen worden visueel gemaakt en met de klas wordt een beloning gekozen die alle leerlingen motiveert. Een motivatiesysteem voor de individuele leerling werkt op eenzelfde soort manier alleen is

het een afspraak tussen de leerkracht en leerling. De rest van de klas wordt daar buiten gehouden. Er moet altijd rekening gehouden worden met de ontwikkeling van de leerling en de mate waarin die zich op zijn of haar gemak voelt als er een positieve bekrachtiging van welke aard ook wordt uitgedeeld.

9. Verzamelen van gegevens en informatie om het gedrag van leerlingen te begrijpen; Bij paragraaf 4.3.2. worden bij interventiegebied 9 een aantal observatiemodellen genoemd die gehanteerd kunnen worden bij groepsobservaties. Tevens wordt bij paragraaf 4.1.1. een schema weergegeven die als voorbeeld kan dienen voor een groepsobservatie. Om een individuele leerling goed te kunnen begeleiden is het belangrijk om er achter te komen waarom een kind zich op een bepaalde manier gedraagt. In de meeste gevallen vertonen leerlingen ongewenst of probleemgedrag om iets te krijgen wat zij willen of om iets te vermijden wat ze niet willen doen. Iedere student gedraagt zich op een verschillende manier om verschillende redenen. Een mogelijke manier om het gedrag van een leerling te begrijpen is het ABC- schema. Het schema en de bijbehorende aandachtspunten en adviezen zijn opgenomen in Bijlage 7. In de bijlagen is tevens opgenomen welke gedragsfuncties passen bij welke interventies. (Zie bijlage 10.)

4.3.4. De effecten van de gekozen interventies.

Welke interventies komen in aanmerking voor groep 6/7 en Wat zijn de effecten van de gekozen interventies?

Voor deze deelvraag worden interventies gekozen en uitgetoetst die gericht zijn op het verbeteren van het pedagogisch klimaat van groep 6/7 op Het Kompas. Het is onmogelijk om in een korte periode alle interventies, genoemd in Bijlage 6, uit te proberen.

Vanuit het PBS – model wordt geadviseerd om de interventies te selecteren op basis van verzamelde gegevens (Antaya-Moore, 2008; Golly & Sprague, 2009; Souveny, 2008). De onderstaande selectie is gebaseerd op de resultaten van de vragenlijst voor de leerlingen uit groep 6/7, paragraaf 4.1.3., en de resultaten van deelvraag 4.1.1. De gegevens in paragraaf 4.1.1. zijn ontleend aan de instrumenten: observatielijst, sociogram en Eggo-plus.

Geselecteerde interventies gericht op het klimaat van groep 6/7:

1. Het stimuleren van positieve relaties

- Uit het sociogram komt naar voren dat negen kinderen zijn verstoten uit de groep en worden er twee kinderen geen enkele keer positief gekozen. Uit de Eggo-plus lijst komt naar voren dat de aspecten contact-medeleerlingen, samenspelen en conflictfrequentie problematisch zijn in deze groep. Uit de vragenlijst aan de leerlingen komt naar voren dat 33% van de leerlingen vindt dat de leerlingen in de klas elkaar niet vaak helpen en 46 % vindt de sfeer tussen de leerlingen niet prettig. Om de onderlinge relaties in deze groep te verbeteren is besloten om de interventies gericht op coöperatief leren in te zetten. De coöperatieve werkvormen die ingezet worden in deze groep zijn opgenomen in Bijlage 11. – Uit de vragenlijst blijkt tevens dat 25% van de leerlingen vindt dat de juf geen belangstelling heeft voor de leerlingen (12, 5 % kiest voor neutraal). Daarom is gekozen voor de volgende interventies gericht op de leerkracht-leerling relaties; Begroeten van de leerlingen bij de deur en het voeren van korte gesprekjes, het hanteren van een positieve benadering (The pennytransfer techniek, zie Bijlage 11). Tevens zorgt de leerkracht voor aanwezigheid en bewegelijkheid waardoor de men laat zien beschikbaar te zijn voor de leerlingen.

4. Ontwerpen en onderwijzen van gedragsregels;

Uit de observatielijst en de checklist blijkt dat in deze groep regelovertredend gedrag veel voorkomt. Uit de vragenlijst blijkt tevens dat 12,5 % vindt dat er in de klas geen duidelijke afspraken zijn gemaakt en 46 % vindt dat de leerlingen zich hier niet aan houden. Daarom is gekozen voor de volgende interventies: zorgen voor nieuwe, positief geformuleerde afspraken die samen met de kinderen worden opgesteld. Deze regels worden in lessen onderwezen en worden positief bekrachtigd wanneer zij worden nageleefd.

6. Hanteren van een positieve benadering en preventief optreden;

Hierbij wordt rekening gehouden met de aandachtspunten bij het geven van effectieve feedback en de punten waaraan positieve bekrachtiging moet voldoen. Tevens wordt er een stilte-teken geïntroduceerd en wordt er concreet taalgebruik gehanteerd.

7. Het inzetten van beloningssystemen:

Om het probleemgedrag (regels overtreden en pesten) in deze klas te voorkomen wil ik de kinderen

motiveren om goed gedrag te laten zien waarbij zij zich houden aan de gemaakte afspraken. Dit wil ik doen door gebruik te maken van ‘Het spel met de groen/roodkaart’ (Zie Bijlage 11).

Het effect van de gekozen interventies:

Omdat het aanleren van samenwerkingsvaardigheden een complex gegeven is, en de meeste interventies vragen om een structurele verandering van het leerkrachtengedrag, is het onrealistisch om in een korte tijd (veel) resultaat te verwachten. Het opbouwen van een sfeer waarbij de kinderen elkaar waarderen en vertrouwen en waarbij zorg en verbondenheid heerst, is een langdurig proces. Om te zien in welke mate de interventies effect hebben gehad wordt een na-meting gedaan in de tweede week van juni. Deze na-meting is gebaseerd op de vragenlijst voor de leerlingen afgenomen bij paragraaf 4.1.3. De vragenlijst is ingekort en bevat alleen de vragen die gericht zijn op de vier interventiegebieden. De uitwerking van deze vragenlijst volgt hieronder:

Stelling 1: In de klas zijn duidelijke afspraken gemaakt zodat ik goed kan werken

Stelling 2: De kinderen in deze klas houden zich aan deze afspraken

Stelling 3: In deze klas praten we over hoe je met elkaar om moet gaan

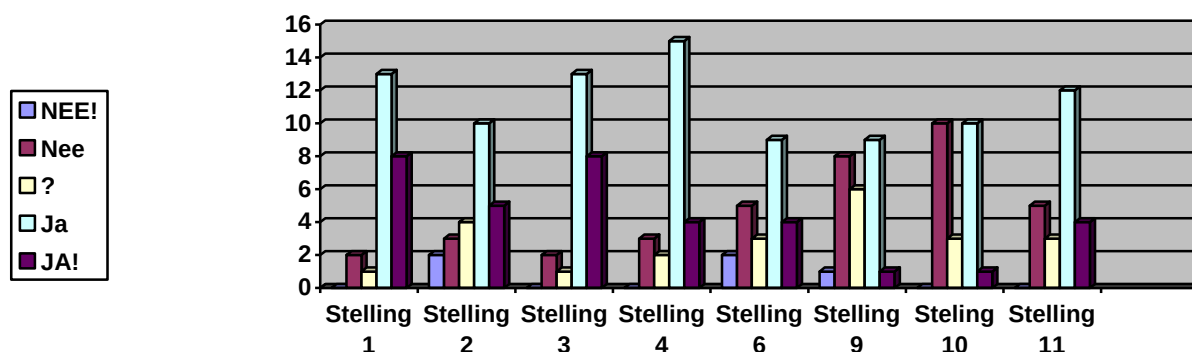
Stelling 4: Kinderen in onze klas helpen elkaar vaak

Stelling 6: De sfeer tussen de leerlingen is prettig

Stelling 9: De kinderen in de klas maken veel ruzie met elkaar

Stelling 10: In deze klas worden kinderen gepest

Stelling 11 : De juf heeft belangstelling voor de leerlingen

Ook is nogmaals de observatielijst afgenomen (zie paragraaf 4.1.1.). Op maandag is echter niet geobserveerd. Deze dag geeft een invalleerkracht les die de bovenstaande interventies niet hanteert. Met rood wordt aangegeven wat de scores bij de eerste observatiemomenten waren.

Week 22:	Pestgedrag gesignaleerd		Pestgedrag gemeld		Buiten Sluiten		Vechten		Straffen		Waar?
Maandag	-	2		0		1		3		6	
Dinsdag	0	0	0	1	2	0	0	1	0	0	Op het schoolplein
Woensdag	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	In de klas
Donderdag	0	2	0	1	0	0	0	0	0	1	-
Vrijdag	1	0	1	0	1	1	1	1	1	1	In de klas en op het schoolplein
Week 23:											
Maandag		0		1		0		2		3	
Dinsdag	2	0	2	2	0	0	0	0	2	1	Op de wc en in de gang
Woensdag	0	1	0	0	1	1	2	0	0	0	Op het schoolplein
Donderdag	0	0	0	0	0	1	1	0	1	2	Op het schoolplein
Vrijdag	1	2	0	1	0	0	1	1	1	1	Op het schoolplein
Totaal:	5	7	3	6	4	5	5	8	5	15	

Hoofdstuk 5: Conclusie en aanbevelingen

In dit hoofdstuk worden, naar aanleiding van de resultaten uit hoofdstuk 4, conclusies getrokken en aanbevelingen gedaan.

5.1. De conclusies

De conclusies worden uitgewerkt in drie paragrafen.

(Voor de precieze berekening en uitwerking van de genoemde gegevens in onderstaande paragrafen zie Bijlage 12)

5.1.1. Conclusies met betrekking tot de knelpunten die op Het Kompas ten aanzien van gedrag en omgangsregels worden ervaren door leerkrachten, leerlingen en ouders.

Hierbij worden de ervaringen van de leerkrachten, leerlingen en ouders verdeeld over de categorieën: Het pedagogisch klimaat en de Aanpak van probleemgedrag en aanleren en naleven van omgangsregels.

Het pedagogisch klimaat;

Allereerst wordt gekeken naar het pedagogisch schoolklimaat. De leerkrachten becijferen dit met een 6,8. Ongeveer een kwart van de ondervraagde ouders en leerkrachten vinden dat het klimaat onveilig is en dat er op school veel gepest wordt. Uit de checklist komt naar voren dat op deze school de ruzie tussen leerlingen, het vechten of ruwe spelletjes spelen en grove taal tegen en over elkaar, belangrijke aandachtspunten zijn. Men kan dus stellen dat het pedagogisch klimaat op deze school niet voor alle leerlingen veilig is.

Wanneer men kijkt naar het pedagogisch klassenklimaat van groep 6/7 komt men tot dezelfde conclusie. Volgens het Eggo-plus gedragsvolgsysteem kan groep 6/7 gezien worden als een gemiddelde tot zware groep. Uit het sociogram blijkt dat 35% van de klas verstoten wordt. Bijna de helft van de leerlingen geven aan dat zij de sfeer in de klas onprettig vinden en dat er niet respectvol met elkaar wordt omgegaan. Bij de ouders van groep 6/7 vindt een kwart de sfeer in de klas onprettig. Uit de gegevens kan men concluderen dat er in deze klas veel gepest wordt. Bijna de helft van de leerlingen en de ouders van groep 6/7 vinden het pesten een probleem. Ook uit de observatielijst komt naar voren dat er in twee weken tijd veel gepest en gevochten wordt en dat er bijna dagelijks straffen worden uitgedeeld.

Aanpak van probleemgedrag en aanleren en naleven van omgangsregels.

93 % van de leerkrachten vindt dat er op Het Kompas veel sprake is van kinderen die probleemgedrag vertonen.

Uit de oudertevredenheidsenquête blijkt dat ongeveer 70 % van de ouders tevreden zijn over de aandacht voor normen en waarden en de duidelijkheid van de schoolregels.

Toch blijkt uit de vragenlijst voor de leerkrachten en het groepsinterview dat er bij de aanpak van probleemgedrag en het naleven van omgangsregels veel ontbreekt.

De aanpak die de leerkrachten hanteren tegen probleemgedrag verschilt per leerkracht. Er is geen sprake van een vaste methode of een doorgaande lijn. De interventies die het meest genoemd worden zijn; Duidelijke regels stellen en consequent naleven door middel van straffen en belonen, en gebruik maken van time-out plekken. Toch geeft bijna drie kwart (72 %) van de leerkrachten aan dat het op Het Kompas ontbreekt aan duidelijke, herkenbare schoolregels. De schoolregels verschillen per klas en zijn niet visueel gemaakt binnen de school.

Ook uit de Checklist 'Veilige School' komt duidelijk naar voren dat het op school aan belangrijke aandachtspunten ontbreekt, nl; procedures en gedragsverwachtingen zijn voor alle leerlingen ontwikkeld en onderwezen en in alle algemene ruimtes bestaat voor alle situaties een systeem van bekrachtiging. De Leerkrachten bevestigen in de vragenlijst dat gedragsregels niet worden onderwezen. Wel geeft 33 % van de leerkracht aan in de klas veel te praten over hoe men met elkaar hoort om te gaan.

Daarnaast geeft 40 % van de leerkrachten aan dat zij ouders betrekken bij de aanpak van probleemgedrag en het naleven van omgangsregels. Toch wordt er bij meerdere vragen uit de vragenlijst, in totaal zeven keer, genoemd dat ouders weinig betrokken worden in de gehanteerde aanpak. Er kan geconcludeerd worden dat het op Het Kompas aan een vast aanpak van probleemgedrag en naleven van omgangsregels ontbreekt.

5.1.2. Conclusies met betrekking tot de effecten van de interventies die op Het Kompas worden gehanteerd.

In de bovenstaande conclusies is reeds vastgesteld dat;

- er op Het Kompas sprake is van een onveilig schoolklimaat
- er in groep 6/7 een onveilig klassenklimaat heerst waarbij de helft van de leerlingen en ouders het pesten als het grootste probleem ervaren.
- er op Het Kompas veel sprake is van probleemgedrag

Men kan hieruit concluderen dat de huidige interventies die op Het Kompas gehanteerd worden weinig effectief zijn. In het groepsinterview (paragraaf 4.1.7.) wordt dit door de ondervraagde leerkrachten bevestigd.

Tevens kan geconcludeerd worden dat een vaste aanpak en een doorgaande lijn op Het Kompas ontbreken wat een mogelijke oorzaak kan zijn voor de ineffectiviteit van de interventies. Klaassen (2004) benadrukt hoe belangrijk eenduidigheid is binnen een school. Om een 'community spirit' tot stand te brengen in de school moet volgens hem gewerkt worden aan het verkrijgen van overeenstemming tussen alle betrokkenen bij de school. Hierdoor krijgt de school een eigen identiteit en kan als eenheid naar buiten en naar binnen gaan functioneren.

Ook wordt het gebrek aan expertise bij de leerkrachten in de vragenlijst als mogelijke oorzaak genoemd. Christensen, Young & Marchant (2004) hebben hier onderzoek naar gedaan en concluderen dat op veel scholen leerkrachten zich, bij de aanpak van probleemgedrag, niet deskundig voelen of onvoldoende getraind. Vooral in inclusieve settings blijkt deze expertise wel nodig te zijn omdat er tegenwoordig steeds meer kinderen met gedragsproblemen in het reguliere onderwijs worden geplaatst.

5.1.3. Conclusies met betrekking tot de interventies van PBS die voor dit onderzoek zijn ingezet.

Voor dit onderzoek zijn vier interventiegebieden met verschillende interventies geselecteerd. Deze zijn allen ingezet in groep 6/7 voor een periode van ongeveer 6 weken. Om die reden kunnen er slechts korte termijnconclusies getrokken worden. Om het effect van deze interventies vast te stellen wordt gekeken naar de uitwerking van de vragenlijst voor de leerlingen en de observatielijst die in paragraaf 4.3.5. worden weergegeven. Tevens worden de ervaringen van de onderzoeker, die de interventies heeft uitgevoerd, meegenomen in de conclusie.

De conclusies naar aanleiding van de vragenlijst voor de leerlingen.

Uit de vragenlijst blijkt dat de kinderen na het inzetten van de interventies elkaar vaker helpen in de klas. Het percentage van de kinderen die dat eerst niet vonden is gedaald met 16,5 %. Ook zijn de leerlingen positiever over de sfeer in de klas. Het percentage is gestegen met 17 %. Tevens vindt nu 39 % van de leerlingen dat er minder ruzie wordt gemaakt, er is sprake van een daling van 20,5 %. Slechts 4 % vindt echter dat er nu minder gepest wordt dan voorheen.

De leerlingen zijn positief over de afspraken in de klas. Er is een stijging van ongeveer 20%. Een kwart van de klas vindt dat er nu meer gepraat wordt in de klas over hoe men met elkaar omgaat en dat de juf meer belangstelling toont in de leerlingen dan voorheen.

De observatielijst:

Naar aanleiding van de observatielijst (zie paragraaf 4.1.1. en 4.3.5.) kan men de volgende conclusies trekken:

- Alle genoemde observatiepunten zijn in aantal afgenomen. De grootste afname is te constateren bij Pestgedrag gemeld, vechten en straffen. Bij de andere observatiepunten is niet met zekerheid te zeggen of zij daadwerkelijk zijn afgenomen. Het kan zijn dat de afname in verband staat met het ontbreken van de observaties op de maandag.
- De meeste incidenten ontstaan op het schoolplein. In de klas zijn het aantal incidenten met betrekking tot de vorige observatie afgenomen. Het aantal incidenten die plaatsvinden op de gang is gelijk gebleven.

De conclusies naar aanleiding van de ervaringen van de onderzoeker

Hieronder volgt een korte samenvatting. Voor de volledige uitwerking van de ervaringen van de

onderzoeker wordt verwezen naar Bijlage 12.

Het werken met het beloningssysteem, het stilte-teken en het ontwerpen van gedragsregels wordt door de onderzoeker als meest positief ervaren omdat zij direct resultaat laten zien. De onderzoeker ervaart een prettigere sfeer tussen de leerlingen en signaleert minder regelovertredend gedrag dan voorheen. Het automatiseren van de gedragsregels door het geven van lessen en het hanteren van de positieve benadering vergen echter meer tijd wil het effect zichtbaar zijn. Dit geldt ook voor het aanleren van de samenwerkingsvaardigheden en het stimuleren van onderlinge relaties door middel van coöperatief leren.

Algemene conclusies;

Ondanks de korte implementatieperiode kan gezegd worden dat een aantal interventies effectief zijn te noemen. De leerlingen en de onderzoeker ervaren de sfeer in de klas als prettiger. Er vinden minder probleemgedragingen en incidenten plaats per week en de kinderen houden zich beter aan de klassenregels. Het pesten is helaas nog niet voldoende afgenomen. Voor het stellen van lange termijnconclusies wordt aanbevolen om de interventies door te zetten en na drie maanden opnieuw een nameting te doen. Gagnon, Rockwell & Scott (2008) geven in hun onderzoek aan dat de implementatieperiode voor PBS minimaal drie maanden moet zijn wil het effect zichtbaar zijn.

5.2. Aanbevelingen:

Voor de leerkrachten op Het Kompas, die te maken hebben met een negatief klassenklimaat, beveelt de onderzoeker de leerkrachten aan om de interventies, die ingezet zijn in groep 6/7, toe te passen voor de eigen groep. De eerder genoemde interventies blijken al na een korte implementatieperiode een positief effect te hebben en dragen tevens bij aan eenduidigheid binnen de school.

Op Het Kompas is reeds besloten om over te gaan op een vaste gedragsmethode om het probleemgedrag op school aan te pakken. Middels dit onderzoek wordt de methode PBS hiervoor aanbevolen. Het verschil tussen PBS en andere gedragsmethoden is dat deze aanpak niet gericht is op het traditionele systeem, zoals men nu werkt op Het Kompas, waarbij alleen het gedrag van de leerling moet veranderen. PBS richt zich juist op meerdere facetten die het probleemgedrag in stand houden en bevat strategieën die de omgeving aanpast, vaardigheden aanleert en positief gedrag versterkt (Sugai & Flannery, 2004). Uit de conclusie heeft men kunnen concluderen dat de leerkrachten op Het Kompas behoeften hebben aan een effectieve systeemaanpak die gericht is op meerdere facetten (waaronder het pedagogisch klimaat) en die zorgt voor eenduidigheid en een doorgaande lijn op school. De leerkrachten geven in de vragenlijst tevens aan open te staan voor veranderingen en bereid te zijn om te willen leren.

Uit onderzoek blijkt dat leerkrachten over het algemeen wel open staan voor het leren van nieuwe methoden, vaardigheden en strategieën maar hier zijn volgens Christensen, Young & Marchant (2004) wel criteria aan verbonden, waaronder;

- Het personeel moet vertrouwen hebben in de aanpak en positieve resultaten voor ogen hebben.
- Het moet gebruiksvriendelijk zijn [HSP38]
- Het moet tijd-efficiënt [HSP39]
- Het moet beperkte deskundigheid of scholing vereisen [HSP40]
- Het moet acceptabel zijn om binnen de school te implementeren [HSP41].

Sugai en Flannery (2004) geven tevens aan dat de school eerst aan de volgende twee voorwaarden moet voldoen wil PBS er geïmplementeerd kunnen worden, namelijk; een gemeenschappelijke visie hanteren en daarbij gemeenschappelijke taal spreken (gericht op communicatie, terminologie en informatie). Het is aan te bevelen om de manier waarop PBS aan bovenstaande criteria voldoet kenbaar te maken aan het personeel van Het Kompas en de twee genoemde voorwaarden als doelen te stellen voor de nabije toekomst [HSP42].

Hoofdstuk 6: Literatuurlijst:

- Acker, S. van, Buynder, G. van, & Putte, I. van de. (2007). *Vorming van de basiscompetenties om te functioneren in een inclusieve setting via actieonderzoek*. Sint-Niklaas: Katholieke Hogeschool Sint-Lieven.
- Altman, E. (2000). *Violence prevention; Program effects on early pre-schools and kindergarten children*. In: [Applied and Preventive Psychology](#), 9 (4), 271-281.
- Antaya-Moore, D. (2008). *Supporting Positive Behaviour in Alberta Schools: A Classroom Approach*. In: Alberta Education. Learning and teaching Resources Branch.
- Bear, G.G. (1998). *School discipline in the United States; prevention, correction and long term social development*. University of Delaware. In: Educational and Child Psychology, 15, 15 – 38.
- Bokhorst, K., Goossens, F., Bruinsma, C. & Boxtel, H.W. van (2010). *Perceptie van agressie, teruggetrokken en prosociaal gedrag door jonge kinderen*. In: Pedagogiek, jrg. 21 (1), ISSN 1567-7109, 1-18.
- Bulterman-Bos, J. (2007). *Bij de groep horen: hoe de imitatietendens het leraren moeilijk kan maken om adaptief onderwijs vorm te geven*. [Pedagogische Studiën, 2007 - bezinningscentrum.nl](#).
- Carr, E.G. (2009). *Positive Behavior Support for People with Developmental Disabilities: A Research Synthesis*. American Association on Mental Retardation. ISBN 0-940898-60-8.
- Cholewa, B., Smith-Adcock, S. & Amatea, E. (2010) *Decreasing Elementary School Children's Disruptive Behaviors: A Review of Four Evidence-Based Programs for School Counselors*. In : Journal of School Counseling, 8 (4), 3-23.
- Christensen, L., Young, K.R. & Marchant, M. (2004). *The effects of a Peer-Mediated Positive Behavior Support Program on Socially Appropriate Classroom Behavior*. In: Education and Treatment of Children. Vol.27, No.3, August 2004.
- Das, T. & Schouws, N. (2011). *Brede aanpak gedrag verhoogt prestaties*. Geraadpleegt op 12 april 2011 via: www.swpbs.nl.
- Förrer, M., Jansen, L., Kenter, B. (2004). *Coöperatief leren voor alle leerlingen*. Amersfoort: CPS. H2, H3: 9-71.
- Freiberg, J. (1999). *School Climate; Measuring, improving and sustaining healthy learning environments*. ISBN 07507 0642 2.
- Gagnon, J.C., Rockwell, S.B. & Scott, T.M. (2008). *Positive Behavior Supports in Exclusionary Schools: A Practical Approach Based on What We Know*. In: Focus on Exceptional children, 41, (1), 1- 11
- Golly, A. & Sprague, J. (2009). *Positive Behavior Support; Goed Gedrag kun je leren! Doelmatige strategieën voor in de school*. ISBN 9789077671313
- Goei, S.L., Nelen, M., Oudheusden, M. van, Bruïne, E. de, Piscaer, D., Roozeboom, C., Schoorel, B. & Blok, R. (2010). *Omgaan met gedragsproblemen in het onderwijs: SWPBS*. In: Remedial 1, 12 – 17.
- Greenberg, M.T., Weissber, R.P., O'Brien, M.U., Zins, J.E., Fredericks, L., Resnik, H. & Elias, M.J. (2003). *Enhancing School-Based Prevention and Youth Development Through Coordinated Social,*

Emotional and Academic Learning. In; American Psychologist June/July, American Psychological Association, Inc, 466- 474.

Grey, I.M. & Mcclean, B. (2007). *Service User Outcomes of Staff Training in Positive Behaviour Support Using Person-Focused Training: A Control Group Study*.

Hemels, J. (2010). *Positive Behavior Support: Positief benaderen van kinderen; Preventie van Gedragsproblemen in de klas*. In; Balans magazine; augustus/september, 44 – 45.

Hieneman, M., Dunlap, G. & Kincaid, D. (2005). *Positive Support Strategies for Students with Behavioral Disorders in General Education Settings*. In; Psychology in the Schools, 42 (8), 779 – 794.

Klaassen, C., (2004). *Op weg naar pedagogisch meesterschap*. Geraadpleegd, mei 2004 via www.waarden.org

Nadeem, E. & Jensen, P.S. (2009). *Teacher Consultation Research in Attention Deficit Hyperactivity Disorder: A cause for Congratulation or Consolation?* In; School Psychology Review; 38-44.

Petegem, K. van, Aelterman, A., Keer, H. van, Rosseel, Y. (2007) *The influence of students characteristics and interpersonal teacher behaviour in the classroom of students wellbeing*. Social indicators research, 85(2), P 279- 291.

Ploeg, J.D. van der (1997). *Gedragsproblemen, ontwikkelingen en risico's*. Rotterdam: Lemiscaat. P. 56-78.

Richardson, B.G. & Shupe, M.J. (2002). *The importance of teacher self-Awareness in working with students with emotional and behavioural disorders*, 15-34.

Roede, E. & Felix, C. (2009). *Het einde van pesten op school in zicht? De effectiviteit van antipestaanpakken op basisscholen*. Projectnummer 08.2.2.1. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut, Universiteit van Amsterdam. ISBN: 978-90-6813-884-9, 3- 53.

Ross, S.W. & Horner, R.H.(2009) *Bully Prevention in Positive Behavior Support*. In: Journal of Applied Behavior Analysis, 42 (4), 747-759.

Sapon-Shevin, M. (2006). *Building a Safe Community for Learning*. Geraadpleegd op 06-01-2010, <http://www.marasaponshevin.org/files/resources/Building%20a%20Safe%20Community.pdf>.

Sharps, E. (2003). *Creating a School Community*. In; Creating Caring Schools, 60 (6), 31-33.

Solomon, D. & Battistich, V. (1993). *Students in caring School and Classroom Communities*. Developmental Studies Center, Oakland, CA.

Souveny, D. (2008). Alberta Education.(*Supporting Positive Behaviour in Alberta School, An intensive individualized approach*. (ED502983) ISBN: 978-0-7785-6423-2. P 1-125.

Stevens, L. (1997). *Overdenken en doen; Een pedagogische bijdrage aan adaptief onderwijs*. Procesmanagement Primair Onderwijs, Den Haag. P. 1- 30.

Sugai, G., Flannery, B. & Bohanon-Edmonson, H. (2004). *School-Wide Positive Behavior Support in High Schools: Wat will it take*. In: School-wide PBS in HS, Hst 1, 1-14.

Sugai, G. & Horner, H. (2008). *What we know and need to know about preventing problem behavior in Schools*. ISSN: 0936-2835. 67 – 77.

Winter, M. de (2004). *Opvoeden: Waarden en waartoe?* In: 'Waardevolle, of waardeloze samenleving'; Diekstra, R. & Berg, M. van den & Rigter, J., 175 – 186.

Yeung, A.S., Mooney, M., Barker, K. & Dobia, B. (2009). *Does School-wide Positive Behaviour System Improve Learning in Primary schools? Some Preliminary Findings*. In: *New Horizons in Education*, 57 (1), 17 – 32.

Yoon, J.S. (2003). *Teacher characteristics as predictors of teacher-student relationships: Stress, negative affect, and self-efficacy*. In; *School Behavior and Personality*. 30(5), 485-494.